

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Ex. A 37 5 S.O.4
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1942:54

JUSTITIEDEPARTEMENTET

UTREDNING

ANGÅENDE FRÅGAN OM

POLISMANS RÄTT ATT
BRUKA VÅLD M. M.

VERKSTÄLLD INOM JUSTITIEDEPARTEMENTET

av särskilt tillkallade utredningsmän

S T O C K H O L M

1 9 4 2

Statens offentliga utredningar 1942

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag till plan för organisationsarbetet inom försvarsväsendet. Beckman. 733 s. F6. (Till betänkandet höra *dels* en bilaga innehållande personalförteckningar m. m., avsedd endast för tjänstestruk, *dels* ock ett hemligt bihang i tre delar.)
2. Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om begränsning av vinstutdelning från aktiebolag. Marcus. 22 s. F1.
3. Promemoria rörande bostadsförsörjningen. Av A. Johansson. Beckman. 77 s. S.
4. De yngre sjukhusläkarnas avlönings-, arbets- och bostadsförhållanden. Beckman. 106 s. S.
5. Promemoria med förslag till utvidgad vanhävdslagstiftning. Marcus. 55 s. Jo.
6. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 1. Allmänna uppgifter angående den tekniskt-vetenskapliga forskningsverksamhetens nuvarande läge m. m. — Allmänna synpunkter rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningen. — Erforderliga åtgärder för den tekniskt-vetenskapliga forskningens främjande och statens medverkan därvid. Heggström. 195 s. H.
7. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 2. Förslag till åtgärder för främjande av den tekniskt-vetenskapliga forskningen på byggnadsområdet. Heggström. 76 s. H.
8. 1938 års pensionsakkunniga. Betänkande med förslag till tjänste- och familjepensionsreglementet för arbetare i statens tjänst. Marcus. 135 s. F1.
9. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till folkskolans avlöningsreglemente m. m. Marcus. 191 s. F1.
10. Betänkande med förslag till brandlag och brandstadga m. m. Norstedt. 164 s. K.
11. Betänkande med utredning och förslag angående betygssättningen i folkskolan. Heggström. 330 s. E.
12. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 3. Förslag till åtgärder för skogsproduktforskningens ordnande. Heggström. 124 s. H.
13. Betänkande och förslag angående förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Del 4. Järnvägsstyrelsen. Beckman. 88 s. K.
14. Promemoria angående hyresreglering. Norstedt. 54 s. Ju.
15. Betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga. Beckman. 108 s. F6.
16. Betänkande med förslag rörande den centrala förvaltningsverksamheten inom försvarsväsendet. Heggström. 360 s. F6.
17. Betänkande med utredning och förslag angående barnmorskeväsendet. Idun. 101 s. 1 karta. S.
18. Beskattningsorganisationssakkunnigas betänkande med förslag till ändrad organisation av kammarrätten. Marcus. 128 s. F1.
19. Betänkande med utredning och förslag angående semester för husmodrar. Norstedt. 96 s. S.
20. Utredning angående värmekostnaden i hyreshus. Idun. 187 s. S.
21. Betänkande med förslag till främjande av utskyltsbetalning genom erkända skatteförmedlingskassor. Marcus. 96 s. F1.
22. Förslag till ny lag om behörighet att utöva läkarkonsten, m. m. Norstedt. 251 s. S.
23. Promemoria med förslag angående registreringen av landets företagare m. m. Marcus. 60 s. H.
24. Betänkande angående bilregistrering m. m. Heggström. 103 s. 12 bil. K.
25. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 2. Tiden juli 1940—juni 1941. Idun. 504 s. F6.
26. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till avlöningsreglemente för de högre kommunala skolorna. Marcus. 96 s. F1.
27. Stadsplaneutredningen 1942. 1. Förslag till åtgärder för snabbare handläggning av stadsplane- och tomtindelningsärenden m. m. Norstedt. 94 s. Ju.
28. Strafflagberedningens promemoria med förslag till lag om eftergift av åtal mot minderåriga m. m. Marcus. 56 s. Ju.
29. Socialvårdskommitténs betänkande. 4. Förslag till ändrad bidragsförsökslag m. m. Beckman. 82 s. S.
30. Betänkande angående revision av tjänsteförteckningen i vad avser allmänna civilförvaltningen. Del 2. Byråchefs- och rådstjänster m. m. Norstedt. 184 s. F1.
31. Betänkande med förslag till skärpt bestraffning av falskdeklaration m. m. Marcus. 99 s. F1.
32. Betänkande med förslag angående hushållnings-sällskapens organisation och verksamhet m. m. Marcus. 477 s. Jo.
33. Betänkande med förslag rörande ändring av gällande bestämmelser i fråga om prästutbildningen. Av Y. Briloth. Heggström. 177 s. E.
34. Kommunalskatteberedningen. Betänkande med förslag till omläggning av den kommunala beskattningen m. m. Del 1. Den kommunala beskattningen. Marcus. 654 s. F1.
35. Kommunalskatteberedningen. Betänkande med förslag till bmläggning av den kommunala beskattningen m. m. Del 2. Inkomstbeskattningen av skogsbruk. Marcus. 252 s. F1.
36. Betänkande med förslag rörande statligt stöd åt svensk filmproduktion. Norstedt. 99 s. E.
37. Betänkande med förslag rörande åtgärder för främjande av sjöfolkets utskyltsbetalning. Postverkets tr. 79 s. F1.
38. Betänkande angående jordbrukets byggnadskostnader. Norstedt. 146 s. 20 bil. S.
39. Betänkande med förslag till förordning om värdestegringsskatt å fastighet. Norstedt. 227 s. F1.
40. Betänkande med förslag angående innebörden av begreppet polismyndighet i olika författningar m. m. Marcus. 208 s. S.
41. Betänkande angående åtgärder till stöd för de renskötande lapparna m. m. Marcus. 171 s. Jo.
42. Förslag rörande tillämpningsföreskrifter till lagen med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m. Beckman. 65 s. S.
43. Betänkande med förslag rörande veterinärinrättningens i Skara framtida användning m. m. Marcus. 95 s. Jo.
44. Tillägg nr 1 till statliga cement- och betongbestämmelser av år 1934. Norstedt. 23 s. K.
45. Socialvårdskommitténs betänkande. 5. Statistisk undersökning angående barnhemmen. Beckman. 96 s. S.
46. Betänkande angående revision av tjänsteförteckningen i vad avser allmänna civilförvaltningen. Del 3. Tjänstebenämningar. Tjänsteförteckningens uppställning. Norstedt. 121 s. F1.
47. Lagrådets utlåtande över lagberedningens förslag till lag om aktiebolag m. m. Norstedt. 192 s. Ju.
48. Betänkande angående finansstatistikens effektivisering. Marcus. viij. 357 s. F1.
49. Betänkande med förslag till ändrad organisation av beskattningsnämnderna och förstärkning av landskontorens arbetskraft m. m. Marcus. 355 s. F1.
50. Betänkande med förslag rörande fri rättegång. Norstedt. 128 s. Ju.
51. Betänkande med förslag till samordning av polisradioväsendet i riket. Idun. 45 s. S.
52. Promemoria angående förutsättningarna för och verkningarna av en engångsskatt å förmögenhet i Sverige. Av E. Lindahl. Marcus. 82 s. F1.
53. Betänkande med förslag till ordnande av statens isbrytningsverksamhet. Marcus. 343 s. 2 pl. H.
54. Utredning angående frågan om polisens rätt att bruka våld m. m. Norstedt. 72 s. Ju.
55. Betänkande med utredning och förslag angående förbättrad pensionering för sjöfolk. Marcus. 142 s. H.

Ann. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1942: 54
JUSTITIEDEPARTEMENTET

UTREDNING
ANGÅENDE FRÅGAN OM
POLISMANS RÄTT ATT
BRUKA VÅLD M. M.

VERKSTÄLLD INOM JUSTITIEDEPARTEMENTET

av särskilt tillkallade utredningsmän

STOCKHOLM 1942

KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER

424264

STATENS OFFENTLIGA TRYCKERIET
IN THE UNITED STATES

UTREDNING
ÅR 1842

POLISMAÑS RÄTT ATT
BRUKA VÄRD M. M.

UTGITT ÅR 1842

ÅR 1842

STOCKHOLM 1842

BEHÖRIGT FÖRUTSÄTTNINGEN

1842

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet.

Sedan Kungl. Maj:t den 10 april 1942 bemyndigat Herr Statsrådet att tillkalla högst tre personer att inom justitiedepartementet verkställa utredning av frågan om polismans rätt att bruka våld och vissa i samband därmed stående frågor, har Herr Statsrådet såsom utredningsmän tillkallat häradshövdingen Ernst Leche, polismästaren Erik Ros och byråchefen i utrikesdepartementet Magnus Hallenborg. Det Hallenborg givna förordnandet skulle allenast avse vissa frågor om polisens uppgifter och befogenheter i händelse av krig. Därjämte ha tillkallats majoren vid generalstabskåren Thord C:son Bonde och statspolisintendenten Georg Thulin att såsom experter överlägga med utredningsmännen i vissa frågor. Till sekreterare åt utredningsmännen har hovrättsfiskalen Sture Cederbalk förordnats.

Utredningsmännens arbete har enligt överenskommelse letts av undertecknad Leche.

Till utredningsmännen har för beaktande överlämnats en av överbefälhavaren den 6 juni 1942 till Konungen gjord framställning.

I anledning av uppdraget få utredningsmännen härmed värdsamt överlämna härvid fogade utredning angående frågan om polismans rätt att bruka våld m. m. jämte därtill hörande författningsförslag och bilagor.

Stockholm den 18 december 1942.

ERNST LECHE.

ERIK ROS.

M. HALLENBORG.

/ Sture Cederbalk.

Stockholm den 18 december 1913.

År till Herr riksdagen och Öfverstyret för Rikets försvar.

Medan Rikets försvar för 1913-1914 har varit föremål för riksdagens utredning kallas jag härmed till denna riksdagen för att i förhållande till riksdagens utredning om försvarslagen för 1913-1914 uttala mig om min åsikt i denna fråga. Detta riksdagen har i sin utredning uttalat sig om min åsikt i denna fråga. Detta riksdagen har i sin utredning uttalat sig om min åsikt i denna fråga. Detta riksdagen har i sin utredning uttalat sig om min åsikt i denna fråga.

ERIK FORSBERG

ERIK FORSBERG

I. Utredningens omfattning.

Den 11 januari 1941 inträffade i Stockholm en händelse, som gav överståthållarämbetet anledning att träda i förbindelse med överbefälhavaren i frågan om militär personals rätt att använda vapen till upprätthållande av allmän ordning. Vid ifrågavarande tillfälle blev en militär befattningshavare, som stört ordningen på allmän plats, under försök till flykt från en militär patrull sårad till döds av eld från patrullen. I skrivelse till överståthållarämbetet den 6 maj 1941 framhöll överbefälhavaren, att frågan om brukande av eldvapen vid ordningens upprätthållande — antingen detta skedde med anlitande av militära eller polisiära förband — borde göras till föremål för ett enhetligt bedömande. På förslag av överbefälhavaren sammanträdde i avslutning härtill representanter för försvarsmakten och polisväsendet i Stockholm jämte statspolisintendenten för överläggningar i ämnet. Efter verkställd utredning förklarade representanterna för polisväsendet i skrivelse till överståthållarämbetet, att frågan om polismans rätt att bruka våld, däri inbegripen rätten att bruka vapen, icke kunde anses tillfredsställande reglerad och att det ur åtskilliga synpunkter förelåge trängande behov att denna rätt bleve närmare klargjord.

I skrivelse den 1 december 1941 bragte överståthållarämbetet under Kungl. Maj:ts övervägande, huruvida icke frågan om rätt för polisman att bruka vapen borde genom särskild lagstiftning göras till föremål för särskild reglering. Till stöd för framställningen anfördes, att gällande bestämmelser om rätt för offentlig myndighet att för stillande av uppror och upplöpp bruka vapen formellt avsåge endast krigsmanskap. Även om det numera icke torde föreligga någon tvekan om att bestämmelserna i verkligheten ägde tillämpning även beträffande polisen, syntes dock påkallat, att detta komme till tydligt uttryck i gällande lagstiftning. I övrigt vore polismans rätt att bruka våld och särskilt att bruka vapen icke reglerad på annat sätt än genom de allmänna bestämmelserna om nödvärn och nödvärnsexcess. Enligt vad överståthållarämbetet funnit visade emellertid erfarenheten, att behovet av bestämmelser i ämnet, som vore direkt avvägda med hänsyn till polisens särskilda funktioner, vore synnerligen starkt. Många fall hade förekommit, då det visat sig, att de befogenheter som de allmänna nödvärnsreglerna medförde icke varit tillfyllest vid fullgörande av polisens uppgifter i en del svårare situationer, exempelvis vid infångande av farliga förbrytare och våldsamma sinnessjuka. Det vore slutligen av stor vikt att närmare tillämpningsföreskrifter meddelades rörande polismans bruk av eldvapen i tjänsteutövning.

Vidare har bevakningsinspektören i skrivelse till Kungl. Maj:t den 27 januari 1942 — med överlämnande av en framställning i ämnet från länsstyrelsen i Blekinge län — vitsordat behovet av enhetliga regler angående polismans rätt att bruka vapen samt hemställt att bestämmelser därom måtte utfärdas.

Slutligen har överbefälhavaren i skrivelse till Kungl. Maj:t den 28 mars 1942 hemställt att, om den av överståthållarämbetet avsedda lagstiftningen komme till stånd, en översyn samtidigt måtte göras av de bestämmelser som gällde beträffande militär personals användande vid upprätthållande av allmän ordning i syfte att vinna enhetlighet mellan de polisiära och militära bestämmelserna inom förevarande område.

Efter gemensam beredning med cheferna för försvars- och socialdepartementen anmälde chefen för justitiedepartementet ärendet i statsrådet den 10 april 1942 samt anförde därvid, att en utredning syntes böra verkställas rörande frågan om reglering i lag av polismans rätt att i tjänsteutövningen bruka våld. På sätt överbefälhavaren hemställt syntes ändamålsenligt att utredningen jämväl omfattade en översyn av gällande föreskrifter i samma ämne beträffande militärpersonal som användes vid upprätthållande av allmän ordning. I samband därmed torde även vissa andra polisväsendet berörande frågor böra upptagas till prövning.

De spörsmål vilka utredningsmännen i anledning av uppdraget funnit böra behandlas äro i huvudsak följande.

I första hand har frågan om polismans rätt över huvud taget att i tjänsteutövning bruka våld mot brottslingar och för brott misstänkta personer ävensom mot dem som på annat sätt störa allmän ordning eller säkerhet blivit föremål för utredning. Med våld ha utredningsmännen förstått icke blott en kroppslig kraftyttring för att förekomma eller övervinna ett fysiskt motstånd utan även det längre gående våld som enligt vedertagna straffrättsliga begrepp går under beteckningen misshandel. Vidare har upptagits frågan vilka slags hjälpmedel polismannen utöver egna kroppskafter skall äga begagna, t. ex. batong, sabel och pistol, helautomatiska skjutvapen samt gas. I detta sammanhang har rätten att bruka våld jämväl mot sak ansetts böra klarläggas.

Spörsmålet om polismans biträde vid omhändertagande av sinnessjuka har jämväl påkallat uppmärksamhet.

Vidare ha vissa andra frågor vilka äga nära samband med de ovan angivna ansetts böra upptagas. En sådan fråga rör utbildningen i rätta användandet av tjänstevapen, särskilt skjutvapen. Därest polisman tillerkännes en lagstadgad rätt att bruka dylika vapen, torde det vara erforderligt att göra förutsättningarna för tilldelande av polismans befogenhet till föremål för noggrant övervägande.

Uppmärksamhet har även ägnats frågan om straffpåföljden för vissa i 10 kap. strafflagen omförmälda brott mot tjänsteman i tjänsteutövning.

Såsom framgår av det förut återgivna departementschefsanförandet skulle

utredningsmännen även behandla frågan om militär personals rätt att bruka våld till upprätthållande av allmän ordning. I samband härmed bör enligt utredningsmännens mening även övervägas, huruvida användningen av militär personal till upprätthållande av allmän ordning skulle kunna inskränkas.

En fråga som under den senaste tiden varit föremål för överläggningar mellan representanter för krigsmakten och polisväsendet gäller huru i en krigssituation beväpnad polispersonal skall förhålla sig till fientligt krigsmanskap, som uppträder inom svenskt område. Utredningsmännen ha ansett sig icke kunna undgå att här behandla detta spörsmål.

Under utredningens gång ha därjämte uppkommit ytterligare ett antal frågor, vilka allenast bliva föremål för korta omnämnanden från utredningsmännens sida.

II. Gällande bestämmelser.

Polismans rätt att bruka våld. Polisman äger för närvarande lagstadgad rätt att i tjänsten bruka våld i betydelse av misshandel vid nödvärn och häktning samt då fånge, häktad person eller en för brott misstänkt kvarhållen person rymmer. Samma rätt torde, ehuru icke direkt utsagd i lag eller annan författning, jämväl tillkomma polisman vid stillande av uppror och upplöpp.

Den rätt till nödvärn som polisman äger är densamma som tillkommer varje annan person, således varken större eller mindre. Enligt 5 kap. 7 § strafflagen har den som överfallas 'med våld eller hot som innebär trängande fara' rätt att utan inskränkning företaga den handling som är nödvändig för angreppets avvärjande. I sådant fall får nämligen den, som är utsatt för eller hotas av våldet, mot angriparen vidtaga varje erforderlig försvarsåtgärd, även om åtgärden eljest är straffbar (*större nödvärn*). Kan våldet icke avvärjas med mindre angriparen bringas om livet, är en dylik åtgärd lagligen berättigad. Samma rätt till nödvärn föreligger också, då någon begår inbrott eller eljest olovligen tränger sig in i annans rum, hus, gård eller fartyg nattetid eller sätter sig till motvärn, vare sig det sker på dagen eller under natten, mot den som vill värja eller å bar gärning återtaga sin egendom. Nödvärnsrätt äger jämväl rum enligt 5 kap. 10 § strafflagen, då någon är utsatt för orättmätigt lindrigare våld å sin person eller hotas av omedelbart förestående dylikt våld. I detta fall får den som är utsatt för eller hotas av våldet mot angriparen vidtaga varje erforderlig försvarsåtgärd, som ej står i uppenbart missförhållande till den kroppsskada, han av angreppet skäligen kan befara (*mindre nödvärn*). Genom sistnämnda uttryck anges, att den angripne under vissa förhållanden måste avstå från att försvara sig. Så är fallet, då han hotas av en ringa fara, som icke kan avvärjas utan att angriparen svårt skadas. Det mindre nödvärnet får även tillgripas i vissa andra fall, då angreppet riktar sig mot hemfrid eller egendom. Icke blott den angripne har nödvärnsrätt utan — vilket ur polismannasynpunkt är betydelsefullt — även envar som kommer honom till hjälp.

Har nödvärnsberättigad person till försvar av sig själv, sin egendom eller sin hemfrid såväl vid det större som mindre nödvärnet gjort större våld än nöden krävde (*nödvärnsexcess*) har enligt 5 kap. 9 § strafflagen domstolen att efter omständigheterna pröva, om och i vad mån straffet må nedsättas under vad eljest stadgats. Voro omständigheterna sådana, att den angripne svärligen kunnat besinna sig, må han ej straffas.

Som framgår av den lämnade redogörelsen för de allmänna bestämmelserna om nödvärn och nödvärnsexcess, behandla dessa uteslutande frågan om rätt till försvar mot ett redan inlett eller omedelbart förestående rättsstridigt angrepp. Nödvärnsbestämmelserna äro sålunda icke avfattade med tanke på de fall, då en polisman är pliktig att i sin tjänsteutövning vidtaga en åtgärd mot en om brott övertygad eller därför misstänkt person.

Enligt 5 kap. 8 § strafflagen medges användande av våld i stort sett enligt de för nödvärn enligt 5 kap. 7 § strafflagen stadgade grunder, *dels* för att förekomma rymning av fånge eller häktad eller den som är kvarhållen såsom misstänkt för brott, *dels* då dylik person sätter sig till motvärn mot någon som vill hindra honom från att rymma, *dels* för verkställande av häktning, då den som skall häktas därvid sätter sig till motvärn mot den som äger verkställa häktningen eller därvid biträder *dels* ock då fånge eller häktad person sätter sig till motvärn mot föreståndare eller uppsyningsman vid straffinrättning eller häkte, då denne skall hålla honom till ordningen inom inrättningen eller häktet. Våldet får icke vara svårare än som fordras för att i varje fall uppnå det därmed avsedda syftet och får alltså ej fortsättas efter det rymningen hindrats, motvärdet övervunnits eller ordningen återställt. Någon annan begränsning gäller emellertid icke, i följd varav t. ex. en person, som är häktad på grund av misstanke om ett jämförelsevis lindrigt brott och som ertappas med försök att rymma t. o. m. må dödas, om detta skulle vara enda sättet att förekomma rymningen. Våldet får riktas ej blott mot fången eller den häktade eller kvarhållne utan jämväl mot annan som för att hjälpa honom sätter sig till motvärn mot den som skall verkställa en åtgärd varom här är fråga. Övande av våld är å andra sidan medgivet ej blott för den som skall verkställa åtgärden utan även för annan som kommer honom till hjälp. Denna rätt att i vissa situationer använda mycket grovt våld måste utövas med synnerligen stor hänsyn och försiktighet, så att man ej överskrider det efter omständigheterna strängt nödvändiga, ty i dylikt fall kan straffansvar inträda för utövande av större våld än nöden krävde (nödvärnsexcess). I detta sammanhang kan påpekas, att polisman överhuvud taget icke är berättigad att begagna våld i betydelse av misshandel, då han skall anhålla en person. Icke ens i ett sådant allvarligt fall, som då en polisman en kort stund efter förövande av ett mord eller ett grovt sedlighetsbrott lyckats uppspåra den flyende, okände gärningsmannen, äger han begagna skjutvapen för att hindra flykten. I en dylik situation äger polismannen icke någon laglig befogenhet att använda våld, förrän en nödvärnsituation inträtt, d. v. s. polismannen får ej tillgripa våld, förrän han själv blivit anfallen eller åtminstone en omedelbar fara för ett sådant anfall kan anses föreligga.

Anmärkas bör emellertid att man för att trygga ordning och säkerhet numera inom polisväsendet funnit sig nödsakad att bruka våld även i situationer, som icke efter orden täckas av förenämnda lagregler. Utredningsmännen anse sig kunna spåra en gradvis skeende utvidgning av bruket av skjutvapen, framför allt under förföljande av personer som misstänkas för brott.

I 10 kap. 12 och 13 §§ strafflagen behandlas frågan om upprors och upplopps stillande med vapenmakt. Stadgandena äga enligt sin ortalydelse tillämpning allenast för det fall att krigsmanskap begagnas till oroligheternas bekämpande. Rörande polisens rätt att under dylika omständigheter bruka vapen till ordningens återställande finnes däremot intet stadgat. Emellertid torde såsom förut nämnts icke någon tvekan föreligga om att bestämmelserna jämväl äga tillämplighet å polisen.

Uppror föreligger enligt 10 kap. 7 §, när folkmängd samlar sig tillhopa och lägger det uppsåt ådaga att med förenat våld sätta sig upp emot vck-ställighet av offentlig myndighets bud eller att den till någon ämbetsåtgärd tvinga eller att för sådan åtgärd hämnas. Ett andra stadium av uppror beskrives i strafflagen sålunda, att upprorsmännen ej skingra sig på myndighets bud utan visa trotsighet däremot. Ett tredje stadium föreligger, om upprorsmännen göra våld å person eller förstöra egendom m. m.

Vid upplopp, varom stadgas i 13 §, äro brottsrekvisiten andra och påföljderna ringare. Upplopp föreligger, då en folkmängd samlar sig tillhopa och störer lugnet eller allmänna ordningen samt — efter myndighets befallning att skingra sig — ådagalägger trotsighet däremot. Under det att dylikt trots är tillräckligt för att gentemot upprorsmän medföra befogenhet att använda vapenmakt, förutsattes för en sådan befogenhet vid upplopp tillika att deltagarna i upploppet övergå till våld å person eller egendom.

Ett trotsande av myndighets befallning förutsattes sålunda både vid upplopp och uppror. Det uppsåt, som är karakteristiskt för uppror, är emellertid icke ådagalagt redan därigenom att folkmängden visar ohörsamhet mot myndighets bud eller anvisningar.

I regel få vapen icke användas mot deltagare i uppror eller upplopp, förrän civilmyndighet ljudligt tre gånger utan resultat i Konungens namn befallt dem att genast skingra sig, vid äventyr att vapen eljest användas. Med civilmyndighet förstås Konungens befallningshavande, borgmästare eller polismästare i stad och landsfogde å landet, eller den som i sådan ämbetsmans ställe satt är. Endast om orostiftarna så hastigt övergå till våld, att civilmyndigheten ej kan förfara på nu angivet sätt, äger denna förordna, att ordningen genast skall återställas med vapenmakt. Om militär personal användes för stillande av uppror och upplopp, skola vid vapens användande vissa bestämmelser iakttagas, varom mera i det följande.

Användande av militär personal för upprätthållande av allmän ordning. Häröf finnes föreskrifter givna dels — såsom förut nämnts — i 10 kap. allmänna strafflagen och dels i två administrativa författningar, nämligen kungl. förordningen den 31 december 1915 angående användande av militär personal till upprätthållande av allmän ordning samt för eldsläckning och andra dylika ändamål samt kungl. kungörelsen den 9 maj 1916 angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m.

Enligt § 5 i kungörelsen skola vissa tillämpningsföreskrifter utfärdas av militär befälhavare. I överensstämmelse härmed har överbefälhavaren den 28 maj 1942 fastställt föreskrifter angående användning av vapen vid upprätthållande av allmän ordning m. m. Slutligen komma i betraktande bestämmelserna om nödvärn i 45 § strafflagen för krigsmakten och i 5 kap. 7—11 §§ allmänna strafflagen.

Behörig att begära militär handräckning för ordningens upprätthållande är jämlikt § 2 i 1915 års förordning i första hand vederbörande länsstyrelse. Är skyndsamhet av nöden och kan länsstyrelsens medverkan för erhållande av handräckning icke utan fara eller större olägenhet avvaktas, må dock polischefen i orten ävensom landsfogden i vad rör hans tjänstgöringsområde samt statspolisintendenten direkt hos vederbörande befälhavare begära militärhandräckning.

Vad angår militär personals befogenhet att bruka vapen, då den utför handräckning för ordningens upprätthållande, äro de grundläggande bestämmelserna givna i 10 kap. 12 och 13 §§ allmänna strafflagen. De föreskrifter, som gälla angående krigsmanskaps brukande av vapen, innefatta vissa garantier mot användande av större våld än som oundgängligen är nödigt. Sålunda har det lagts i den civila myndighetens hand att avgöra, när vapenmakt må brukas, fränsett det fall att civilmyndighet ej är tillstädes och dess ankomst ej kan avbidas, i vilket fall den på stället varande högste militärbefälhavaren äger handla i civilmyndighetens ställe. Vidare få vapen i regel ej användas mot deltagare i uppror eller upplopp, förrän civilmyndigheten ljudligt tre gånger utan resultat i Konungens namn befallt dem att genast skingra sig, vid äventyr att vapen eljest användas. Endast om de så hastigt övergå till våld, att civilmyndigheten ej kan förfara på nu angivet sätt, äger denna förordna, att ordningen genast skall återställas med vapenmakt. Slutligen stadgas, att vapen ej i något fall må brukas längre än civilmyndigheten finner sådant nödigt. I de fall, då militärbefälhavaren äger handla i civilmyndighets ställe, är det han, som skall läsa den s. k. upprorslagen och i övrigt fullgöra civilmyndighets funktioner.

I 1915 års förordning hänvisas beträffande militär personals bruk av vapen i nu nämnda fall till allmänna strafflagens regler. Dessutom stadgas, att då civilmyndighet på stället förordnat, att vapen skola brukas, skall den till tjänsteställningen främste befälhavaren för de på platsen varande trupperna övertaga ledningen av de åtgärder för upprorets eller upploppets stillande, som enligt myndighetens anvisningar anses erforderliga. Civilmyndigheten skall kvarstanna i befälhavarens närhet, så länge detta anses behövt. Lämplig vakt skall därvid avdelas till skydd för civilmyndigheten.

Vad angår nödvärnsreglerna gälla för militär personal den allmänna strafflagens bestämmelser, kompletterade med stadgandet i 45 § strafflagen för krigsmakten och med vissa föreskrifter i 1916 års kungörelse. Beträffande den allmänna strafflagens bestämmelser hänvisas till den förut lämnade framställningen. För militär vakt eller patrull eller truppavdelning, som utsänts för ordningens upprätthållande, gäller emellertid en utsträckt nöd-

värnsrätt. Enligt 45 § strafflagen för krigsmakten har dylik vakt, patrull eller trupp rätt till nödvärn, när den överfallas med våld eller hot, som innebär trängande fara antingen för den överfallne eller för person eller egendom som är under hans beskydd eller bevakning eller eljest för allmän eller enskild säkerhet. I övrigt äro de förut angivna bestämmelserna i allmänna strafflagen tillämpliga. Dessutom innehåller 1916 års kungörelse vissa föreskrifter med karaktär av instruktioner till militär personal angående nödvärnsrättens utövande. Sålunda stadgas i § 5 i kungörelsen att, om den fara som hotar ej kan avvärjas utan att den anfallne gör bruk av sitt vapen, bör han, såvida förhållandena det medgiva, först genom anrop varna den angripande och därigenom giva tillkänna, att denne utsätter sig för fara till liv och lem, därest han fullföljer sitt uppsåt. I övrigt bör den anfallne lämna sina åtgärder efter farans beskaffenhet och ej skrida till yttersta våld i annat fall än då faran är synnerligen allvarlig. Vid användande av sitt vapen bör han, där ej annat är av omständigheterna påkallat, rikta det mot nedre delen av den angripandes kropp samt i allmänhet inskränka sig till att söka sätta denne ur stånd att fullfölja sitt uppsåt.

I de av överbefälhavaren fastställda föreskrifterna angående användning av vapen vid upprätthållande av allmän ordning m. m. lämnas, bland annat, mera utförliga bestämmelser angående det varningsförfarande som bör föregå ett användande av vapen. Vidare framhålles att, om militärpersonal nödgas använda vapen, detta bör ske under beaktande av att ändamålet med användningen icke är att döda utan att för tillfället hindra att ordningsstörres uppsåt fullföljes. I första hand böra sålunda för liv och lem mindre farliga stridsmedel, t. ex. lösa skott, rökhandgranater och tårgas komma till användning, och först i andra hand blanka vapen. Endast då omständigheterna äro sådana, att dylika stridsmedel icke kunna användas eller då dessa visat sig icke vara tillfyllest för ordningens upprätthållande, må eldgivning med skarp ammunition och övriga krigsmässiga stridsmedel användas. Genom lämpligt val av riktpunkt o. s. v. bör minsta skadegörelse på person och egendom eftersträvas. Föreskrifterna innehålla vidare närmare bestämmelser angående användningen av de olika stridsmedlen.

Slutligen förtjänar omnämnas att det enligt 1916 års kungörelse åligger militär vakt, patrull och truppvadning, som märker att allmänna ordningen störes eller att eldfara eller annan dylik fara är för handen, att därom ofördröjligen underrätta civil polismyndighet och vid eldfara jämväl brandkår. Likaså skall militär personal i vissa fall, då civil polismyndighet ej är tillstädes, taga i förvar ordningsstörare, brottsling eller den som våldför sig å eller förolämpar vakt, patrull eller trupp. Om vederbörande ej lösgives, skall befälhavaren antingen ofördröjligen göra framställning hos civil polismyndighet om hans avhämtande eller också själv låta överlämna honom till sådan myndighet.

III. Polismyndigheternas synpunkter på utredningen.

För att vinna en allsidig belysning av ämnet ha utredningsmännen låtit undersöka vissa förhållanden som äro av betydelse i nu ifrågavarande hänseenden.

I rundskrivelse till samtliga högre polismyndigheter i riket och statspolisintendenten ha utredningsmännen sålunda begärt upplysningar, avseende tiden från och med den 1 januari 1930 till och med den 30 juni 1942, rörande de fall i vilka *dels* polispersonal begagnat eldvapen, brandsprutor eller tårgas för att återställa allmän ordning, fasttaga förbrytare och omhändertaga sinnessjuka *dels ock* polischef tillkallat militär för enahanda ändamål. Vidare ha utredningsmännen för samma tid begärt summarisk redogörelse för fall *dels* då polisman dödats eller svårt skadats på grund av bristande bevapning eller till följd av förhållande som kan hänföras till otillfredsställande författnings- (instruktions-) bestämmelser *dels ock* då förbrytare eller sinnessjuk undkommit, allmän ordning icke kunnat snabbt återställas eller enskild person eller egendom skadats till följd av att polispersonalen icke ansett sig äga rätt att tillgripa det våld som förhållandena synts påkalla. Utredningsmännen ha slutligen begärt uppgift å antal fall, då polisman under nämnda tid ådömts straff för otillbörligt våld under tjänsteutövning.

Yttranden ha inkommit från överståthållarämbetet, länsstyrelser och landsfogdar samt statspolisintendenten. Vid yttrandena ha i flera fall varit fogade utlåtanden från underordnade lokala polischefer. En sammanställning av de inkomna svaren har givit vid handen följande.

Lokal polispersonal har begagnat eldvapen eller tårgas för att återställa allmän ordning, fasttaga förbrytare och omhändertaga sinnessjuka i den omfattning som framgår av nedanstående tabell.

Personal tillhörande statspolisen har under tiden från dess inrättande den 1 januari 1933 till den 1 juli 1942 begagnat eldvapen i 3 fall för att återställa allmän ordning, i 17 fall för att fasttaga förbrytare och i 3 fall för att omhändertaga sinnessjuka. För sistnämnda ändamål har dessutom i 5 fall tårgas begagnats.

Flera fall ha förekommit då lokal polischef sett sig nödsakad tillkalla militär personal för att återställa allmän ordning, fasttaga förbrytare eller omhändertaga sinnessjuka. Inom ett vart av Södermanlands, Hallands och Gävleborgs län har sålunda lokal polischef i ett fall tillkallat militär personal

	För att återställa allmän ordning		För att fasttaga förbrytare		För att omhändertaga sinnessjuka	
	Eldvapen	Tårgas	Eldvapen	Tårgas	Eldvapen	Tårgas
Stockholms stad.....	—	—	8	—	—	22
Stockholms län	—	—	8	—	3*	—
Uppsala län.....	—	—	4	—	—	—
Södermanlands län	—	—	2	—	—	—
Östergötlands län	—	—	4	—	—	—
Kalmar län	—	—	2	—	—	—
Blekinge län	—	—	1	—	—	—
Kristianstads län	1	—	—	—	—	—
Malmöhus län.....	1	—	1	—	—	—
Hallands län	—	—	1	—	—	—
Göteborgs och Bohus län	1	—	1	—	—	—
Älvsborgs län	—	—	1	—	—	—
Värmlands län	—	—	4	—	—	—
Örebro län	—	—	4	2**	—	—
Västmanlands län	—	—	1	—	—	—
Gävleborgs län	1	1	2	—	—	—
Västernorrlands län	2	—	—	—	—	—
Västerbottens län	1	—	6	—	—	—
Norrbottnens län.....	1	—	4	—	—	—
Summa:	8	1	54	2	3	22

* I samtliga dessa fall ha de sinnessjuka begått brott.
** S. k. skendödspistol.

I övriga län har något fall, varom nu är fråga, icke förekommit. I Jönköpings län har i ett fall brandspruta begagnats för att omhändertaga sinnessjuk person.

för att fasttaga förbrytare. För enahanda ändamål har inom Uppsala län lokal polischef i 5 fall rekviderat militär personal samt i 2 fall har inom samma län dylik personal rekviderats för att omhändertaga sinnessjuka. För att återställa allmän ordning har i ett fall inom vartdera av Stockholms, Malmöhus och Västernorrlands län lokal polischef tillkallat militär. Den händelse som inom Malmöhus län föranledde tillkallande av militär personal utgjorde ett politiskt möte som urartade till oordningar av upploppsartad karaktär. Fallet inom Stockholms län avsåg omhändertagande av militär personal som under permission orsakat ordningsstörande uppträde. Det inom Västernorrlands län angivna fallet avsåg oroligheterna i maj 1931 i Gudmundrå m. fl. kommuner (de s. k. Ådalshändelserna). Inom Gotlands län har en lokal polischef i stor utsträckning — i ett trettiotal fall — tillkallat militär personal för att återställa allmän ordning i ett samhälle, där till följd av den militära beredskapen större militära förband tillfälligt sammandragits.

Av de inkomna yttrandena framgår, att flera fall förekommit, då polisman ådragit sig svåra skador på grund av bristande beväpning eller till följd av förhållanden, som kunna hänföras till otillfredsställande författnings- eller instruktionsbestämmelser i fråga om rätten att bruka våld. Det har förekommit, att en polisman vid försök att anhålla en inbrottstjuv, som anträffats å bar gärning, blivit beskjuten av denne och därvid skadats så svårt att han avlidit. I sistnämnda fall hade polismannen varit osäker om han haft rätt att bruka vapen mot den flyende brottslingen. Från flera håll har även framhållits, att händelseförloppen vid tjänsteingripandena många gånger sannolikt icke behövt få så stor omfattning, om polismännen varit utrustade med effektiva vapen och allmänheten haft kännedom om att en polisman ägde rätt att bruka eldvapen vid våldshandlingar överhuvud taget eller vid försök att fritaga en anhållen person.

Fall ha även inträffat, då förbrytare undkommit till följd av att polispersonalen icke ansett sig äga rätt att tillgripa det våld som förhållandena synts påkalla. Likaledes ha förekommit fall, då svårare oordningar på allmän plats skulle kunnat bemästras snabbare, därest polispersonalen haft befogenhet att redan vid oroligheternas början tillgripa strängare medel för ordningens upprätthållande än vad som varit fallet.

Såsom framgår av nedanstående tabell ha under tiden den 1 januari 1930 — den 1 juli 1942 polismän i 45 olika fall ådömts straff för det de under tjänsteutövning övat otillbörligt våld.

Stockholms stad	5	Älvsborgs län	2
Jönköpings län	3	Värmlands län	5
Kalmar län	5	Västmanlands län	2
Gotlands län	1	Kopparbergs län	2
Blekinge län	2	Gävleborgs län	1
Kristianstads län	3	Västernorrlands län	1
Malmöhus län	7	Jämtlands län	1
Göteborgs och Bohus län	5		

I övriga län har något fall, varom nu är fråga, icke förekommit.

I ett fall har polisman tillhörande statspolisen ådömts straff för otillbörligt våld under tjänsteutövning.

Utredningsmännen ha därjämte inhämtat huru man bland polischeferna i allmänhet ser på förevarande spörsmål. Svenska polisförbundet och medicinalstyrelsen ha dessutom beretts tillfälle att till utredningsmännen inkomma med synpunkter och förslag i ämnet. Av de inkomna yttrandena inhämtas bland annat följande.

Åtskilliga av de hörda myndigheterna ha framhållit, att *de nuvarande bestämmelserna angående polismands rätt att i tjänsteutövning bruka våld* vore både ofullständiga och oklara. Utförliga och detaljerade bestämmelser syntes

därför påkallade för att polisen skulle kunna veta när våld finge tillgripas och vilket våld som för olika fall vore tillåtet.

T. f. landsfogden i Uppsala län har framhållit, att polisens befogenhet att bruka våld vid fasttagande av förbrytare och för den allmänna säkerheten farliga personer enligt ett flertal polismäns uppfattning torde vara för snävt tilltagen och i varje fall svävande och otillräckligt reglerad.

Landsfogden i Jämtlands län har anmärkt, att för närvarande förutsattes i fastställda polisinstruktioner, att polisen hade rätt att i tjänsteutövning bruka våld och det föreskrevs även huru denna skulle utövas utan att dock rätten funnes utsagd i lag.

I flera yttranden — bland annat av t. f. ordningspolisintendenten i Stockholm och poliskammaren i Malmö — har framhållits, att bestämmelser väl funnes om de vapen (batong, sabel och pistol) som hörde till polisens beväpning, men att däremot ingenting vore stadgat om när och huru dessa vapen finge användas.

Svenska polisförbundet har påpekat, att föreskrifterna i gällande rätt vore fördelade på ett stort antal lagrum och därigenom mången gång oklara. Av undervisningsmaterialet i statens polisskola framginge, att gällande föreskrifter och lagbestämmelser i ämnet icke fullt klart reglerade samtliga förekommande fall. Då tillgripandet av våld nästan regelmässigt måste avgöras av polismannen på några få ögonblick, vore det uppenbart, att bestämmelserna måste göras så enkla och klara som möjligt.

Flera av de hörda myndigheterna ha framhållit *olägenheten av att svensk rätt saknade närmare bestämmelser* angående polismans rätt att i tjänsteutövning bruka våld.

T. f. landsfogden i Kronobergs län har sålunda anfört:

Avsaknad av närmare bestämmelser beträffande förutsättningarna för rätten att bruka det våld, som förhållandena synas påkalla, kan lätt tänkas leda till osäkerhet vid uppträdandet i kritiska situationer såväl hos polisbefälet som hos den enskilde polismannen till men för allmänna och enskilda intressen. Särskilt under orostider måste det anses mindre lyckligt, om oklarhet i här ovan berörda hänseenden råder hos den stora allmänheten, vilken åtminstone i flertalet fall säkerligen torde rätta sitt handlande vid orostillfällen i enlighet med den kännedom den har om ordningsmaktens förmåga och möjligheter att återställa ordningen.

Även t. f. ordningspolisintendenten i Stockholm har framhållit, att osäkerhet angående rätten att bruka våld kunde innebära en synnerlig stor fara vid bemästrandet av situationer, i vilka ett snabbt och kraftigt ingripande på ett tidigt stadium vore en förutsättning för att polismyndigheten skulle kunna lösa sina uppgifter.

Vetskapen hos förbrytarna om polisens begränsade möjligheter att i förekommande fall använda vapen har t. f. landsfogden i Uppsala län funnit understundom vara en direkt anledning till våldshandlingar mot polismän i kritiska situationer.

Landsfiskalen i Båstads distrikt har påpekat, att det i regel först efteråt kunde fastslås, om en polisman verkligen varit i behov att bruka

vapen. Skulle någon allvarligt skadas, komme avgörandet, huruvida våld behövs eller icke att ske vid vederbörlig domstol. Det vore då icke alltid säkert, att åsikten vore densamma efter kanske en långvarig process med mycken argumentation som i den stund handlandet skedde. Dylikt vore vanskligt för en polisman. Allmänheten torde nog veta, att ett våld från polisens sida kunde bliva allvarligt för den senare. Ett sådant förhållande vore icke gagneligt för polismakten.

I samma riktning har t. f. landsfiskalen i Solna distrikt yttrat sig och anført:

Som bekant torde de flesta polismän endast i yttersta nödfall göra bruk av sina vapen — i varje fall eldvapen — under tjänsteövning, även om de blivit överfallna, och det torde ha inträffat, att dylika vapen icke kommit till användning i fall där de uppenbarligen borde ha brukats. Anledningen därtill är, att polismännen befara ansvar för nödvärnsexcess med allt det obehag ett åtal medför. Detta torde också vara så känt bland allmänheten, att mången icke hyser någon fruktan för att bruka våld emot polismännen.

Även landsfiskalen i Riseberga distrikt har framhållit svårigheten för en polisman att i vissa situationer kunna avgöra vilket våld som kräves eller graden av föreliggande fara. I detta yttrande har vidare uttalats, att ovisshet i ett sådant fall kunde leda till att polisman eftersatte sin tjänsteplikt eller utsatte sig för fara hellre än att vidtaga en nödig åtgärd, vilken med hänsyn till de snäva gränser som numera vore uppdragna, kunde utsätta honom för straffansvar för att ha utövat större våld än som vid tillfället kunde anses nödigt.

Flera andra polismyndigheter ha gjort liknande uttalanden.

Behovet av utförliga bestämmelser i ämnet har framhållits av överståthållarämbetet ävensom samtliga länsstyrelser och landsfogdar som yttrat sig. Även ett flertal andra polismyndigheter har uttalat sig i samma riktning. Särskilt har framhållits vikten av att bestämmelser utfärdas angående polisens rätt att använda vapen. Från vissa håll har även framhållits önskvärdheten av bestämmelser angående polisens rätt att begagna icke blott automatvapen och andra eldhandvapen utan även brandspruta och tårgas. Bland de gjorda uttalandena må här några återgivas.

T. f. landsfogden i Västernorrlands län har framhållit, att behovet av föreskrifter om polisens rätt att bruka våld blivit större, enär under senare tid polispersonal i icke ringa utsträckning tagits i anspråk för bevakning av betydelsefulla kommunikationsleder och krigsviktiga företag. I likhet med vad som gällde för landstormspolisen syntes föreskrifterna böra utformas enhetligt för hela riket.

T. f. landsfogden i Jönköpings län har funnit att, även om uttömmande bestämmelser i ämnet av praktiska skäl icke vore tänkbara, det likväl skulle vara av stort värde om polisens rätt att bruka våld åtminstone i stora drag författningsenligt kunde regleras. Under alla förhållanden syntes en omarbetning av nuvarande bestämmelser vara ett

samhälleligt intresse, vilket särskilt på grund av de på sista tiden påtalade polisövergreppen icke borde anstå. — I samma riktning har t. f. landsfiskalen i Gråmanstorps distrikt uttalat sig, därvid han anfört:

Ehuru lagstiftningen givetvis icke ingående kan behandla alla de olika situationer, som här kunna uppkomma, och den enskilde polismannens omdöme i sista hand måste avgöra när och på vilket sätt ingripande bör ske, torde det dock ur polis-synpunkt vara önskvärt, att ifrågasättande författningar genom vissa generella bestämmelser erhöles en sådan utformning, att därav tydligare framginge, när polismän äger rätt att bruka våld.

Poliskammaren i Malmö — som icke ansett det önskvärt att utsträcka polisens rätt att begagna vapen utöver de fall då redan enligt nu gällande bestämmelser vapen torde få användas — har emellertid funnit att det för polisen skulle vara betydligt tryggare om bestämda regler vore givna rörande rätten att bruka vapen.

I fråga om *innehållet i eventuella nya bestämmelser* har överståthållarämbetet ansett, att polismans rätt att vid tjänsteförrättning använda våld borde regleras genom särskilda lagbestämmelser, vilkas innehåll närmare borde angivas genom instruktionsföreskrifter. Överståthållarämbetet har vidare anfört:

Under senare år ha flera fall förekommit i Stockholm, då polismän, som överraskat brottslingar på flyende fot, sökt hindra dem att undkomma genom att begagna skjutvapen. Huruvida detta förfarande kan grundas på gällande nödvärnsregler, synes ämbetet kunna ifrågasättas. Enligt ämbetets mening torde det emellertid vara väl motiverat, då en person, som begått grovt brott, exempelvis mord, mordbrand eller inbrott, överraskas av en polisman på bar gärning eller flyende fot, att polismannen får begagna sin tjänstepistol för att hindra brottslingen att undkomma. Med hänsyn till respekten för samhällets maktmedel är det givetvis av intresse, att reaktionen mot det begångna brottet följer utan dröjsmål. Och vidare föreligger, enligt vad erfarenheten visar, så länge brottslingen vistas på fri fot, fara för att han skall begå nya brott. Dessa olägenheter av att brottslingen undkommer torde utan tvivel överväga de skador, som undantagsvis kunna uppkomma genom att skjutvapen användes mot brottslingen i nu åsyftade situationer.

T. f. ordningspolisintendenten i Stockholm har uttalat, att det syntes lämpligt att i allmänna strafflagen infördes bestämmelser om rätt för polisman att bruka våld och använda vapen, då så vore nödvändigt för fullgörandet av honom åliggande uppgifter. De mera detaljerade bestämmelserna, under vilka förutsättningar och huru polisman finge bruka vapen, torde kunna införas antingen i den av chefen för socialdepartementet den 12 december 1925 fastställda normalinstruktionen eller i en särskild förordning i likhet med vad fallet för närvarande vore beträffande militär personal enligt kungörelsen den 9 maj 1916.

Flera myndigheter ha framlagt förslag till bestämmelser i ämnet.

Polismästaren i Gävle har ansett det huvudsakliga innehållet i en dylik lagstiftning böra vara följande:

Om det för upprätthållande av allmän ordning eller säkerhet är av nöden, bör polisman äga rätt att bruka våld mot den vars uppträdande innefattar ett störan-

de av eller omedelbar fara för den allmänna ordningen eller säkerheten eller vars gripande åligger polismannen. Jämväl bör polisman äga rätt att bruka våld, där det eljest erfordras till förekommande eller avvärjande av gärning, som är i lag eller författning med straff belagd och av sådan beskaffenhet, att polisman är pliktig att mot densamma ingripa. Dock må strängare medel ej användas än de föreliggande förhållandena kräva. Våld må tillgripas allenast, därest det är av ett oundgängligt behov påkallat, och må icke stå i uppenbart missförhållande till den skada som våldet avsett att förhindra.

Yttersta våld må användas endast då polisman angripes med våld eller hot som innebär allvarlig fara ävensom då sådant våld är nödvändigt för polisuppgiftens genomförande vid beivrande av grova brott eller vid förhindrande av att häktad eller kvarhållen person rymmer.

Innan polisman gör bruk av skjutvapen, bör han, såvida förhållandena det medgiva, först genom anrop varna den angripande eller flyende och därigenom tillkännagiva att denne utsätter sig för fara till liv och lem, därest han fullföljer sitt uppsåt. Vid användande av skjutvapen bör polisman dessutom, där ej annat är av omständigheterna påkallat, rikta detsamma mot nedre delen av den angripandes eller flyendes kropp samt inskränka sig till att söka sätta denne ur stånd att fullfölja sitt uppsåt.

T. f. landsfogden i Västerbottens län har framlagt följande förslag:

Såsom huvudnorm kunde föreskrivas, att polisman i tjänsteutövning finge bruka allt det våld, som vore erforderligt för fullgörande av de åtgärder tjänsten i varje fall krävde. Vid sidan av denna huvudnorm kunde man dessutom tänka sig vissa vägledande ej tvingande regler angående modifikationer med hänsyn till dels svårighetsgraden av det brott, på grund varav polisingripande skedde eller den fara, som hotade den allmänna ordningen, dels ock de olika möjligheter, som kunde uppkomma såsom anhållande, kvarhållande, häktning, rymning m. m. Som framhållits bör polisman i tjänsteutövning få använda allt det våld som är erforderligt. För att denna rättighet icke skall missbrukas, fordras emellertid kompletterande regler. Till en början vill jag framhålla, att ett befarat missbruk minskas, allt eftersom polismännens underbyggnad och utbildning förbättras. Så småningom torde samtliga polismän ha genomgått statens polis-skola. Undervisningen lägger mycket stor vikt vid just dessa förhållanden. Om en polisman uppsåtligen använder större våld än som är nödvändigt, bör han straffas enligt allmän lag, därvid hans ställning såsom polisman skulle anses utgöra en försvårande omständighet vid straffmätningen. Skulle brukandet av större våld än läget kräver icke vara uppsåtligt, torde disciplinbestraffning vara tillräckligt. Vad jag nu anfört jämte polismannen åvilande skadeståndsskyldighet torde vara tillräckligt korrektiv för att 'större våld än som är nödvändigt' icke brukas. Betraktas dessutom detta missbruk såsom 'svårt oförstånd i tjänsten' och föreskrives 'omedelbar avsättning', erfordras knappast flera kompletterande regler. — Även enskilda personer, som av polisman tillkallats eller som frivilligt inställa sig till polismännens hjälp, böra få använda samma våld som polismannen äger bruka. För säkerhetens skull torde man dock fordra att detta brukande av våld, som här kommer i fråga, sker i närvaro av polisman. I princip bör polismannen vara i viss mån ansvarig för denne enskildes ingripande och brukande av våld.

Poliskammaren i Örebro har anfört:

Det är sannolikt, att vid en kodifiering av rådande praxis en uppräknig av fallen, där våld må användas, är utesluten med hänsyn till polisverksamhetens skiftande natur. Vid snart sagt varje tillfälle under verksamhetens utövande torde en situation

kunna inträda, som kan medföra nödvändighet för polismannen att tillgripa våld. Att uppräknade dessa fall torde vara både ogörligt och olämpligt. Men en närmare utveckling och sammanfattning av begreppet polisverksamhet, sådant detta framgår av 1 § polislagen, torde kunna tjäna som utgångspunkt för allmänna bestämmelser om vilka medel staten vill giva den exekutiva myndigheten för att genomdriva statsviljan och under vilka allmänna förutsättningar dessa må begagnas. Den enskilde polismannen har också rätt att kräva att staten uttryckligen i lag fastställer bestämmelser om vilka befogenheter och skyldigheter han har, och vilka medel och under vilka förhållanden han må tillgripa dessa. En dylik kodifiering torde jämväl kunna medverka till att skingra den villrådighet, oklara uppfattning och bristande förståelse för polisens arbete som kännetecknar den stora allmänhetens inställning. Häremot kan givetvis invändas att befogenheter och skyldigheter redan delvis finnas kodifierade i allmänna lagar, författningar och kungörelser samt stadgar, polisförordningar, instruktioner m. m. Emellertid bör kodifiering av polisens rätt att bruka våld omedelbart ansluta sig till en visserligen allmänt hållen men dock uttryckligen sammanfattning av hans befogenheter och skyldigheter. 1 § polislagen bör följaktligen närmare utvecklas och i anslutning härtill polisens rätt att anhålla och bruka våld inflyta i lagen.

T. f. landsfogden i Jönköpings län har å sin sida ansett att de olika fall, i vilka en polisman kunde bli nödsakad att tillgripa kraftåtgärder för att genomföra honom åvilande tjänsteåtgärder, torde i stort sett på förhand kunna bestämmas.

Länsstyrelsen i Kronobergs län har ansett att, ehuru det icke torde vara möjligt och kanske ej heller lämpligt att genom detaljbestämmelser söka uppställa regler för en polisman's handlande i olika farliga situationer, dock något utförligare ledning för polismännen borde kunna lämnas i nu ifrågasvarande avseende än vad 10 § normalinstruktionen innefattade. Bestämmelser i ämnet torde sålunda kunna givas motsvarande dem, som gällde för militär personal och krigspolis. Möjligen kunde det anses tillräckligt att låta bestämmelserna inflyta i normalinstruktionen och på lämpligt sätt bringa dem till polischefers och vederbörande polisdistrikts kännedom.

I flera yttranden — bland annat av t. f. landsfiskalen i Degeberga distrikt — har framhållits att vid utformandet av bestämmelser om polisman's rätt att bruka våld borde särskild hänsyn tagas till den ensamme polisman's å landsbygden svåra ställning vid fullgörandet av sitt uppdrag såsom ordningens upprätthållare till allmänhetens skydd.

Stadsfiskalen i Kalmar och landsfiskalen i Målilla distrikt har ansett, att det vore önskvärt om tydligare bestämmelser utfärdades i vilka fall polisman hade rätt att bruka vapen i analogi med vad som gällde militär personal.

Däremot har t. f. landsfogden i Kalmar län ansett tanken att polisman borde ha rätt att bruka vapen i samma utsträckning som militär personal ej vara att rekommendera. Polisen vore dock en civil myndighet. Att exempelvis utan vidare tillägga polisman rätt att skjuta efter en flyende brottsling som vägrat stanna skulle leda till farliga konsekvenser. Man borde fasthålla vid den regeln, att polisman endast i yttersta nödfall och då verklig samhällsfara föreläge finge bruka vapen, tårgas eller brandsprutor.

Landsfiskalen i Vinslövs distrikt, som funnit det i högsta grad nödvändigt att klara bestämmelser utfärdades beträffande polisens rätt att bruka våld, har ansett det erforderligt med en föreskrift, att polisman vid bruk av eldvapen skulle ha skyldighet att, då så kunde ske, avlossa ett eller två lösa varningsskott innan skarpa skott finge avlossas.

Landsfiskalen i Osby distrikt har föreslagit, att polis borde tillerkännas rätt att bruka nödigt våld, då folkmängd störde allmän ordning och vägrade avlägsna sig från område, till vilket polis för ordningens upprätthållande förbjudit tillträde.

Landsfiskalen i Löderups distrikt har yttrat:

Rätten att bruka vapen behöver nog utsträckas och uppmjukas något, men det viktigaste härvidlag är, att eventuella bestämmelser göras klara och tydliga, så att de lätt kunna tillämpas. Man bör betänka, att då det gäller överförandet av stadgandena till praktiken, beslut kanske måste fattas under bråkdelen av en sekund.

Landsfiskalen i Kisa distrikt har anfört:

Sett ur polissynpunkt böra nu gällande bestämmelser om rätt för polisman att tillgripa våld där så är av nöden för att kunna utföra ett visst uppdrag i tjänsten eller för avvärjande av mot polismannen riktat hot ävensom rätt till nödvärn förtydligas och förenklas, så att det tydligt framgår att polismannen i och för sin tjänst har rätt att bruka det våld och göra det bruk av sina vapen som omständigheterna kräva, under förutsättning att polismannen i varje särskilt fall lämpar graden av det våld som måste tillgripas efter för handen varande omständigheter och det eventuella hot som riktas mot honom. — Användandet av skjutvapen bör endast komma ifråga, då synnerligen allvarlig fara är för handen och vapnet om möjligt endast användes på sådant sätt att angriparen sättes ur stånd att fullfölja sitt uppsåt.

T. f. landsfiskalen i Solna distrikt har ifrågasatt huruvida icke bestämmelserna i § 5 i kungörelsen den 9 maj 1916 kunde läggas till grund för en lagstiftning.

Svenska polisförbundet har särskilt framhållit nödvändigheten av en utvidgning av polismans rätt att bruka våld, då han ställdes inför våldsamt motstånd vid offentlig förrättning. Det kunde icke anses rätt och riktigt, att polismannens åtgärder i samband med våldsverkarens nedkämpande skulle bedömas efter i stort sett samma grunder som gällde för den allmänna nödvärnsrätten.

Från flera andra håll har även framhållits den stora betydelsen av nya, utförligare bestämmelser om polismans rätt att bruka våld. Sålunda har landsfogden i Gotlands län anfört, att för den enskilde polismannen vore det tryggare att veta hur långt han finge gå när det gällde att komma till rätta med svårare motstånd, förhindra flykt eller gripa en brottsling, som innehade vapen. Ett klart och tydligt stadgande i fråga om polismans rätt att bruka våld skulle bereda den enskilde polismannen större känsla av trygghet i en hotande situation. Även för allmänheten skulle ett sådant stadgande ha sin betydelse. Även polismästaren i Norrköping har ansett, att dylika stadganden skulle ha stor betydelse för allmänheten. Vetskapen om att polisen i svårare fall ägde rätt att bruka eldvapen för att återställa ordningen, avvärja angrepp eller nedslå motstånd skulle

säkerligen för många verka avskräckande att ge sig i kast med här åsyftade lagstridiga tilltag.

I fråga om polismyndighets anlitande för att *omhändertaga eller fasttaga farliga sinnessjuka* eller för att — med anlitande av mera effektiva medel — fullgöra andra uppgifter, vilka äga samband med verksamhet, som står under medicinalstyrelsens uppsikt, har medicinalstyrelsen anfört följande:

Då nu rådande förhållanden icke synas innebära några mera påtagliga olägenheter, synes det styrelsen tillräckligt om bestämmelser utfärdades angående polismyndighets eller polismanns skyldighet att vid fullgörande av uppdrag av ifrågavarande slag om möjligt söka kontakt med hjälpverksamhetsläkaren inom vederbörande sinnessjukhus' upptagningsområde eller med annan tjänsteläkare, varigenom *dels* anvisningar för vederbörandes omhändertagande och transport kunde meddelas, *dels ock* möjligen erforderliga medicinska ordinationer kunde göras. Styrelsen förmenar, att polisman vid fullgörande av dessa särskilt grannliga uppdrag när tillfälle därtill gives bör vara civilklädd. — För att öka poliskårens insikt i frågor av detta slag finner styrelsen slutligen det synnerligen önskvärt, att i polisutbildningen inläggas några kurstimmar för meddelande av en kortare utorientering över hithörande spörsmål.

Landsfiskalen i Målilla distrikt har föreslagit att, vid omhändertagande av sinnessjuka, läkare eventuellt tillgänglig sinnessjukvårdare liksom även anförvanter till den sjuke borde ha skyldighet att biträda.

Beträffande frågan om *användande av militär personal till upprätthållande av allmän ordning* ha flera lokala polischefer framhållit önskyrdheten av att dylik personal endast i högsta nödfall eller i rena undantagsfall rekvireras för sådant ändamål. Landsfiskalen i Örebro distrikt har påpekat, att erfarenheten syntes visa, att militär personals förmåga att sköta ordningshållning vid olika tillfällen ej varit tillfredsställande, vilket kunde finna sin förklaring i bristande utbildning och vana för dylik verksamhet. Polischefen i Vetlanda har ifrågasatt, huruvida bestämmelsen om militärpersonals användande borde helt utgå eller åtminstone reserveras till verkligt kritiska och svårösliga tillfällen. Statspolisen vore bäst lämpad att upprätthålla allmän ordning och det kunde övervägas, om dess numerär för den skull borde utökas.

Landsfiskalerna i Edsbergs, Linde och Nora distrikt samt polischefen i Tranås ha framhållit, att statspolisens tillkomst självfallet i hög grad minskat behovet av militärt biträde vid ordningens upprätthållande samt att åtminstone i en mindre stad lokal polisstyrka, i allvarligare fall förstärkt med statspolis, torde vara fullt tillräcklig för att under alla förhållanden upprätthålla allmän ordning med undantag allenast för sådana fall, då väpnat uppror föreläge, varvid militärt biträde givetvis måste anlitas. Landsfiskalerna i Vetlanda och Årstads distrikt samt polischefen i Vetlanda ha ifrågasatt, huruvida hemvärnet borde kunna användas för att upprätthålla allmän ordning. Hemvärnet hade inom sina led åtskilliga personer med stark lokal auktoritet

inom samtliga statsbevarande partier, varför ett insättande av hemvärnet vid lokala upplopp torde verka lugnande och avspännande.

Beträffande behörigheten att begära militärhandräckning ha stadsfiskalerna i Kristianstad och Visby framställt förslag om att denna behörighet i samtliga fall — således oavsett om handräckningen vore av brådskande natur eller ej — borde tillkomma polischef eller antingen landsfogde eller vederbörande polischef. Länsstyrelsens befattningsbefattning med framställning om militärhandräckning bleve nämligen nästan alltid rent formell. Landsfiskalen i Färentuna distrikt har ansett, att behörigheten att begära militärhandräckning för släckning av mera betydande brand borde tillkomma vederbörande polischef, enär dylika fall alltid torde vara av brådskande natur. Landsfiskalen i Harplinge distrikt har påpekat, att nuvarande bestämmelser för rekvisition av militär personal för användning vid eldsläckning icke medgäve tillräcklig snabbhet för den rekviderade personalens skyndsamma inträffande å brandplatsen, varför åtgärder i detta syfte vore erforderliga.

Rörande chefskapet för rekvirerad militär personal har stadsfiskalen i Motala ansett att, därest det visade sig absolut nödvändigt att begära militär personal för ordningens upprätthållande, personalen i allt fall borde ställas under vederbörande polischefs befäl. Gevär och bajonett borde därjämte utbytas mot sabel eller, om det visade sig nödvändigt, mot ett mindre, lättare och mera lätthanterligt eldvapen än gevär.

Landsfogdarna i Hallands och Västernorrlands län, poliskammaren i Örebro samt polischeferna i Tranås och Vetlanda ha i sina yttranden jämväl berört frågan om *polisens uppträdande i krig gentemot fientligt krigsfolk* samt framhållit nödvändigheten av bestämmelser i ämnet.

Poliskammaren i Örebro har uttalat, att enligt rådande folkrättsliga bestämmelser polisen icke torde äga rätt att med vapenmakt ingripa mot en fiende. Poliskammaren har vidare anfört:

Saken har emellertid blivit aktuell därigenom att landstormspolisen, som enligt sin instruktion skall bruka vapen mot fienden (se instruktionen § 26), jämlikt landstormspolisungörelsen står under de civila polischefernas ledning (§ 1) och i och för polistjänsten under polisbefäl enligt den polischefs bestämmande, som han blivit underställd (§ 4). Här föreligger sålunda det förhållandet att polischef och det polisbefäl, som äro landstormspolisens överordnade, icke torde äga rätt att med vapen ingripa mot fienden, medan de underordnade hava plikt därtill. Civila polisen äger ej heller rätt att med vapen ingripa mot fientliga fallskärmschoppare eller sabotörer eller mot besättning från nödlandat flygplan, därest dessa tillhöra den fientliga krigsmakten, ehuru väl polisen torde hava vissa skyldigheter att uppmärksamma och rapportera samt övervaka och bevaka dylika företag. Polisen har följaktligen vid dylika tillfällen ej laglig rätt till nödvärn. Av vissa uttalanden av högre militärer vid övningar, som här förekommit, har emellertid erfarits, att man från militärt håll förutsätter att polisen i dylika fall skall veta att handla. Denna fråga torde emellertid för polisens del vara så viktig, att den bör fullt klarläggas och bestämt besked givas från högsta civilmyndighet om och under vilka förhållanden polisen i dylika och jämförliga fall äger rätt ingripa med vapenmakt. Under nu rå-

dande osäkra förhållanden riskerar polisen eljest att, om densamma tillgriper vapen mot fienden, den kan betraktas och behandlas som francitirör. Ett allmänt osäkerhetstillstånd om polisens befogenheter i dylika fall är nu rådande.

Landsfogden i Västernorrlands län har framhållit, att enligt för länet gällande instruktioner skulle polispersonal, som hade viss bevakningsuppgift sig anförtrodd, ingripa mot vem det vara må, som obehörigen närmade sig bevakningsföremålet. Den möjligheten kunde emellertid tänkas, att av polispersonal bevakat område angreps av fientliga sabotörgrupper i uniform.

IV. Utländsk rätt.

Danmark.

I dansk rätt finnas följande lagbestämmelser, som direkt avhandla eller indirekt beröra polismans rätt att i sin tjänsteövning använda våld.

Danmarks Riges Grundlov § 87. Vid upplopp må 'den væbnede Magt', när den icke angripes, endast inskrida mot en folkmassa, sedan denna tre gånger i Konungens och lagens namn utan resultat befallts att åtskiljas. Med 'den væbnede Magt' förstås i första hand krigsmanskap, men bestämmelsen tillämpas analogt även i fråga om polisen när denna uppträder med skjutvapen eller annan militär beväpning.

Loven Nr 21 den 4 februari 1871 indeholdende Bestemmelser om Politiet udenfor København § 10. Polisen äger vid upplopp med våld skingra folkmängden dock först efter det de närvarande tre gånger erhållit nyssnämnda skingringsbefallning utan att åtlyda denna. Vidare skall polisen vid offentliga möten utomhus lämna sitt bistånd till upprätthållande av ordning. Uppstår oordning som urartar till våldshandlingar, kan polisen påfordra att mötet upplöses. Efterkommes icke en dylik begäran, kan polisen själv upplösa mötet och har då rätt att inskrida såsom vid upplopp. Vid andra offentliga möten kan polisen på anmodan av mötets ledare lämna sitt bistånd till ordningens upprätthållande och på dennes begäran eller, när det uppstår oroligheter eller slagsmål, anhålla eller med våld avlägsna fridstörarna. — Motsvarande bestämmelser finnas för Köpenhamns vidkommande i Loven den 11 februari 1863 angående Omordning af Københavns Politi.

Borgerlig Straffelov §§ 13 och 14. Handlingar företagna i nödvärn äro straffria, om de ha varit nödvändiga för att motstå eller avvärja ett påbörjat eller överhängande orättmätigt angrepp och icke uppenbarligen överskrida vad som med hänsyn till angreppets farlighet, angriparens person och den angripna rättighetens betydelse är försvarligt. Överskrider någon gränserna för tillåtet nödvärn, blir han dock straffri, om överskriddet var med fog grundat i den vid angreppet framkallade rädslan eller upphetsningen. Motsvarande regler gälla för handlingar, som äro nödvändiga för att på rättmätigt sätt skaffa lydning åt laga påbud, verkställa ett laga anhållande eller hindra en fånges eller en kvarhållens persons rymning. Med laga påbud torde enligt lagens mening icke förstås påbud, givna i anledning av förseelser mot ordningsföreskrifter, utan det skall vara fråga om påbud, vilka det är absolut nödvändigt att omedelbart lyda med hänsyn

till de eljest inträffade konsekvenserna. Ett straffritt angrepp kan blott företagas i den mån detta är nödvändigt för att genomföra själva anhållandet, detta utan hänsyn till om angreppet riktas mot den som skall gripas eller dem som söka att hindra detta. Angrepp, som göres för att hindra en fånges eller kvarhållens persons försök att fly, måste stå i ett visst förhållande till personens farlighet eller till den risk flykten kan betyda för samhällets medlemmar i fall den lyckas. De personer som här i första hand komma ifråga äro personer i 'Arbejdshus', 'Sikkerhedsforvaring' eller personer vilka äro internerade som otillräkneliga.

En handling som eljest skulle vara straffbar är straffri, när den är nödvändig till avvärijande av hotande skada på person eller egendom och lagöverträdelsen måste anses vara av relativt underordnad betydelse.

Utöver dessa lagbestämmelser finnas i administrativ väg utfärdade föreskrifter, vilka närmare reglera polisens rätt att använda batong och skjutvapen. Den danska polisens standardbeväpning består av gummibatong och pistol. Vidare äro vissa specialgrupper utrustade med särskilda vapen, nämligen tårgas för den s. k. utryckningstjänsten, karbiner för kustpolisen och utryckningstjänsten, maskinpistoler för utryckningstjänsten, företrädesvis i Köpenhamn, samt sablar för den ridande polisen. De åsyftade administrativa bestämmelserna innehålla i huvudsak följande.

Justitsministeriets Cirkulære den 30 januari 1933 til Chefen for Statspolitiet, Politidirektøren i København og Politimestrene angaaende Brugen af Politistave. I cirkuläret framhålles, att under polisens betydelsefulla arbete för att upprätthålla lugn och ordning och till skydd för fredliga medborgare mot orostiftare och våldsmän nödvändigheten kan påbjuda polisen att göra bruk av batongen. Användningen av batongen må alltid ske med besinning för att icke tillfoga större ingrepp än nödvändigt och det bör eftersträvas att slagen blott träffa armarna, bröstet eller ryggen.

Enligt cirkuläret bör batongen blott användas

1. när det är nödvändigt för att avvärja personligt övergrepp mot polismannen själv eller andra eller för att avvärja grov skadegörelse;
2. vid anhållande av farliga förbrytare, när polismannen har grundad anledning tro, att han icke på annat sätt kan försäkra sig om den ifrågavarande personen;
3. när det är nödvändigt, emedan någon med våld söker att hindra en tjänsteförrättning, såsom när någon söker att hindra polisen att anhålla en person eller söker att befria en anhållen; samt
4. för att framtvunga lydning av en befallning, vars omedelbara uppfyllande är nödvändigt och mot vilken göres aktivt eller passivt motstånd som icke på annat sätt synes kunna övertinnas. I övrigt må batongen icke användas för att framtvunga lydning av en befallning och än mindre i anledning av förnärmelser eller skällsord.

Polisman i trupp får endast bruka batongen efter order, såvida icke de

under punkt 1 i cirkuläret angivna omständigheterna föreligga. Varje användning av batong skall av polisman skriftligt anmälas till förman, varjämte anteckning härom skall ske i tjänstedagboken.

Rigspolitchefens Reglemente den 26 november 1940. Reglementet har utfärdats efter Justitsministeriets bemyndigande. Utkastet till reglementet har utarbetats av rigspolitchefen och fullbordats i samarbete med politidirektören i Köpenhamn, Politimesterforeningen, Dansk Politiforbund och Dansk Kriminalpolitiforening. Reglementet behandlar användningen i tjänsten av skjutvapen. Dess syfte har varit tvåfaldigt, nämligen dels att skydda allmänheten mot en godtycklig eller för vittgående användning av ett kraftigt maktmedel och dels att skydda den enskilde polismannen mot ansvar för obehörig användning av skjutvapen.

Reglementet är uppdelat i tre avdelningar, varav den första dels anger grundförutsättningen för skjutvapens användning och dels fastslår skillnaden mellan skjutvapens användning i trupp och av enskild polisman, den andra behandlar vissa regler, som må iakttagas före, under och efter skjutningen samt den tredje slutligen upptager de tillfällen vid vilka skjutvapen må användas.

Skjutvapen få allenast användas i de i reglementet angivna fallen, när andra medel under de givna förhållandena synas otillräckliga. Vidare får personal, som står under direkt kommando av en överordnad, bortsett från fall av självförsvaret, endast använda skjutvapen, när detta befallas av den överordnade. Innan skjutvapen användes bör i alla fall, då tid därtill finnes och förhållandena göra det möjligt, givas varning genom tillrop att skjutvapen kommer att användas, eventuellt genom avskjutande av skrämskott. En särskild varning är — såsom i det föregående omnämnts — i visst fall uttryckligen påbjudet, nämligen vid upplöpp. Detta är emellertid en särskild bestämmelse, som skall iakttagas vid sidan av reglementet. Skrämskott skall avfyras rakt upp i luften. Under eldgivning bör, när förhållandena icke göra annat förfaringsätt nödvändigt, polismannen endast eftersträva att oskadliggöra angriparen t. ex. genom skott mot armar eller ben för att omöjliggöra för angriparen att begagna vapen eller taga till flykten. Varje bruk av eller hot om användning av skjutvapen skall omgående skriftligt rapporteras tjänstevägen till rigspolitchefen, varjämte genast skall göras erforderliga anteckningar i tjänstedagboken, därest sådan enligt gällande bestämmelser föres.

Skjutvapen få användas i följande fall

1. till självförsvaret mot överhängande eller påbörjat livsfarligt angrepp samt till avvärjande av liknande angrepp mot andra personer;
2. när det synes nödvändigt för att
 - a. anhålla förbrytare, förrymda fångar eller kvarhållna personer, när dessa på grund av brottets art (dråp, grovt överfall, rån, grova sedlighetsbrott och dylikt) eller särskilt förekommande omständigheter (t. ex. innehav av vapen) synas farliga för samhället; samt
 - b. hindra sådana personers rymning;

3. till avvärjande av angrepp på viktiga offentliga institutioners byggnader såsom riksdagen, regeringsbyggnader, polis- och rättsväsendets lokaler och kommunala ämbetslokaler, i syfte att bemäktiga sig dessa eller där förvarade handlingar, utrustning eller andra föremål av betydelse för statens säkerhet samt för att avvärja angrepp på samhällsviktiga inrättningar såsom offentliga kommunikationsmedel, telefon-, telegraf- eller radioanläggningar, elektricitetsverk, broar, hamnanläggningar och dylika, i syfte att bemäktiga sig eller skada dessa; samt

4. för att skingra olagliga möten eller upplopp eller processioner, som kunna antagas ha till syfte att angripa de under 3. här ovan angivna byggnader och inrättningar.

Av de ovan återgivna bestämmelserna samt av några stadganden i Loven om Rettens Pleje och Lovbekendtgørelse Nr 212 den 1 oktober 1936 vedrørende Politiets Beføjelser inden for Retsplejen framgår, att polisen vid handhavandet av sina uppgifter, av vad slag de än må vara, förutsättes ha en allmän befogenhet att vid behov genomföra sina befallningar och förbud med maktmedel i form av allmänt fysiskt våld eller vapen.

Å andra sidan har det i dansk rätt alltid varit erkänt, vilket också kommit till uttryck i praxis, att polisens fysiska maktanvändning är underkastad de begränsningar som i brist på närmare precisering måste följa av den oskrivna regeln hänsynen till förhållandenas natur. Den gällande rättsuppfattningen synes sålunda innebära följande.

Polisen är endast berättigad att använda fysisk makt mot personer eller egendom, när det i det givna fallet är nödvändigt, d. v. s. användningen av andra medel icke kan med bevarande av polisens auktoritet leda till det önskade, lagliga resultatet. Har polisen att välja mellan olika former av fysisk makt, skall alltid den lindrigaste användas som kan leda till det önskade resultatet. Det skall vara ett rimligt förhållande mellan den använda makten och den rättighet eller det offentliga intresse som skall skyddas.

Finland.

Följande stadganden i finsk rätt äro av intresse i de hänseenden varom här är fråga.

3 kap. strafflagen den 19 december 1889. Den som för att skydda sig eller annan eller egendom mot påbörjat eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp begått handling, som — ehuru eljest straffbar — varit nödvändig för angreppets avvärjande, har ansetts handla i nödvärn och är på grund därav straffri (6 §). — Tränger sig någon olovligen in i annans rum, hus, gård eller fartyg, eller sätter sig någon till motvärn mot den som å bar gärning vill återtaga sin egendom föreligger också rätt till nödvärn (7 §). — Gör straffånge eller annan häktad person försök att rymma, eller sätter han sig till motvärn mot fångvaktare eller annan, som vill hindra

rymningen, eller mot den under vars uppsikt han står i straffanstalt, häkte eller annat förvar eller under forsling, då denne skall hålla honom till ordning, eller sätter sig någon, som bör häktas eller rymt ur fängelse, till motvärn mot den som äger verkställa häktningen eller gripa den rymde eller därvid biträder, får det våld brukas som är nödigt till rymningens förekommande, ordningens bibehållande, häktningens verkställande eller den rymdes gripande. Detsamma gäller där annan person sätter sig med våld eller hot om våld mot den som vill hindra rymningen, bibehålla ordningen, verkställa häktningen eller gripa den rymde (8 §). — Vad som är stadgat i 8 § äger motsvarande tillämpning, där någon sätter sig med våld eller hot om våld mot polismyndighet, som vidtager tjänsteåtgärd för ordningens upprätthållande eller säkerhetens tryggande. Ej må dock i dylikt fall av polismyndighet uppenbart större våld brukas än vad som med hänsyn till motståndets farlighet, motståndarens person samt behovet av ordningens säkerställande kan anses försvarligt. Angående användningen i vissa fall av vapenmakt för skingrande av församlad folkmängd är särskilt stadgat (8 a §).

Sistnämnda stadgande har tillkommit genom lag den 13 maj 1932. I propositionen i ämnet framhölls, att den finska strafflagens stadganden om nödvärn i allmänhet ej tillförsäkrade polismyndighet, vars uppgift dock vore att verka för brottslighetens bekämpande och till vars tjänsteåligganden hörde att draga försorg om den allmänna ordningen och säkerheten, större och effektivare skydd än enskild person, som icke hade några sådana skyldigheter. Då den enskildes rätt till nödvärn vore begränsad, på sätt i 3 kap. 6 och 7 §§ stadgades, erbjöde ej det skydd som lagen sålunda medgäve polismyndighet tillräcklig trygghet vid tjänstens utövning. Visserligen vore våldsamt intrång i tjänstemans tjänsteverksamhet enligt 16 kap. 1 § strafflagen straffbar handling, men nödvärn vore tillåtet endast under samma förutsättningar och med samma begränsning, som för enskild i motsvarande situationer. För den skull och då polismyndighet, särskilt där det gällde ordningens upprätthållande och säkerhetens tryggande, alltid kunde bliva utsatt för våld från brottsliga elements sida, syntes av denna orsak och redan för bevarande av statsmaktens auktoritet vara oundgängligt att utvidga rätten till offentlighetsligt nödvärn genom att tillåta dess användning även då någon med våld sätter sig till motvärn mot polismyndighet, som i stöd av den honom tillkommande offentliga maktbefogenheten vidtagit tjänsteåtgärd i nyssnämnt syfte.

Några författnings- eller instruktionsbestämmelser, som direkt angiva i vilka fall och under vilka förutsättningar den finska polisen äger använda våld, finnas icke.

Enligt förordningen den 20 maj 1935 angående polisens tjänsteuniform och beväpning äro polisens tjänstevapen pistol samt för den ridande polisen i stället för batong sabel. På grund av 41 § i nämnda förordning har ministeriet för inrikesärendena förordnat att såsom tjänstevapen i polisdistrikt, där det ansetts erforderligt, även kunna användas gaspistol, gevär och maskinpistol.

Eldvapen begagnas av polisen för att säkerställa allmän ordning och vid fasttagande av förbrytare, då det för att nedbryta mot polisen riktat motstånd är nödvändigt och lindrigare medel (batong, tårgas, eventuellt brandspruta t. ex. vid upplopp) visat sig ineffektiva. Tårgas användes vid behov för fasttagande av förbrytare och omhändertagande av sinnessjuka. Likaså kan tårgas jämte brandspruta komma till användning vid skingrande av folk-mängd, som ej åtlytt polisens därom givna befallning, varvid likväl obehö-riga och nyfikna dessförinnan genom högtalare eller på annat sätt uppmanas att avlägsna sig.

Tårgas har endast i enstaka fall, då man ej önskat använda skjutvapen, kommit till användning vid anhållande av brottsling e. dyl. Tårgasen har därvid visat sig synnerligen effektiv men samtidigt ofarlig. Endast den polis-man som genomgått särskild gaskurs äger rätt att i tjänsteutövningen använ-da sig av gasvapen.

Footbojor och handkedjor användas icke av polisen utan förekommer en-dast vid fångtransporter. Polisen använder emellertid, då omständigheterna det kräva, handbojor vid anhållande samt vid transport av anhållen person.

Chef för polisdistrikt erhåller, därest han önskar, på statens polishunds-inrättning skolade hundar att användas i tjänsteutövningen inom distriktet. Hundförarna erhålla särskild utbildning. I främsta rummet komma patrull-hundar till användning särskilt på fabriksorter, hamnområden o. s. v., men även spårhundar användas.

Schweiz.

Någon för hela förbundsstaten gällande författning, som reglerar polis-mans rätt att i tjänsteutövning bruka våld, finnes icke. Däremot finnas i de olika kantonerna författningsbestämmelser antingen i form av lagar eller reglementen, vilka innehålla sådana stadganden varom här är fråga. Be-lysende för ämnet äro bestämmelserna i kantonerna Zürich, Basel-Stadt och Bern samt staden Lausanne.

Kantonen Zürich. Bestämmelserna i ämnet finnas i *Dienstreglement für das Polizeikorps des Kantons Zürich* den 15 mars 1911. I den avdelning av reglementet, som handlar om anhållande, stad-gas, att ingen onödig stränghet får användas mot den anhållne därest han lyder. Lyder han däremot icke, får våld användas och för detta ändamål får hjälp tagas i anspråk från andra polisorgan och i nödfall även från på ort och ställe varande enskilda personer. Därest dessa vägra att bi-träda polismannen, skola de av honom uppmärksammas på att de för sin vägran kunna ådömas polisböter (Polizeibusse). Den anhållnes kläder skola alltid på platsen undersökas för utrönande om han bär på sig vapen, gift o. s. v. eller om han medför föremål, som ha samband med det förövade brottet. Den anhållnes rörelser skola på det strängaste övervakas, och det måste på det sorgfälligaste förhindras, att han talar med utomstående och

att han kastar bort eller förstör föremål. Varje onödigt uppseende skall förhindras och den anhållne skall behandlas med skonsamhet och skyddas för angrepp från utomstående. Misshandel av den anhållne och besvarande av skymfliga tillmälen är förbjudet. I reglementet utsäges, att den som använder större våld och talar mer än som är nödvändigt för att genomföra ett anhållande är oduglig som polisman.

Beträffande polismans rätt att bruka vapen fastslås till en början, att polisens tjänst är en beväpnad sådan samt att vapnet är det sista medlet vid utövande av tjänsten. Enligt reglementet får vapen användas vid nödvärn, då en anhållne som begått grövre brott eller är misstänkt för ett sådant flyr, som sista medel till skydd för annans liv och hälsa samt till skydd för främmande egendom, när allvarlig och oersättlig skada hotar, samt slutligen som sista medel vid motstånd. I sistnämnda fall får skjutvapen blott användas, om genom motståndet annans liv, hälsa och egendom utsättes för betydlig fara eller om genom motståndet en förbrytares flykt möjliggöres. Användande av vapen skall alltid föregås av ett varnande anrop. Åstadkommande av allvarliga skador skall om möjligt undvikas.

Kantonen Basel-Stadt. I Reglement über die Befugnisse der Polizeimannschaft den 6 maj 1932 stadgas i fråga om polismans rätt att bruka vapen mot enskilda, att utsättes en polisman vid utövande av sin tjänst för handgripligt motstånd och räcka icke de närvarande polismännens kroppskrafter till för att betvinga motståndet, få polismännen göra bruk av sina vapen. I alla lindrigare fall skall polisman använda handfängsel eller sabel. Detsamma gäller även i alla svårare fall, när användande av skjutvapen icke är absolut nödvändigt och enligt reglementet tillåtet. Detta användande av vapen får blott sträcka sig så långt som är oundgängligen nödvändigt för att hindra motståndaren att avvika.

Enligt reglementet får polisman använda skjutvapen endast i följande fall, nämligen då mördare, rånare eller mordbrännare rymmer, då polisman själv angripes, så att han allvarligt måste förutsätta ett blottställande av sitt liv eller svår kroppsskada, när polisman under tjänsteutövning utsättes för motstånd, därvid motståndaren anlitar vapen eller andra livsfarliga föremål samt när intet annat medel står till buds för hindrande av ett grövre brott. Vapnet får endast användas i nödfall och, där så är möjligt, skall användandet av vapnet föregås av en tydlig varning.

Beträffande polismans rätt att bruka vapen vid ordningsstörande uppträden (*Zusammenrottungen*) stadgar reglementet, att polisen vid allvarliga sådana i första hand skall bemöda sig om att uppmana folkmassan att lugna sig och förmå den att skingra sig. Polisman får blott på befallning av den kommenderande polisofficeren eller högre överordnad göra bruk av vapen mot folkmassan. Befallning att skjuta får först givas, sedan folkmassan tre gånger högt och tydligt uppmanats att skingra sig med varning för följderna men uppmaningen icke åttlytts.

Polisman, som överskrider eller missbrukar sin befogenhet, skall bestraffas disciplinärt. Utgör hans förfarande ett brott eller en förseelse, har han

att bära de straffrättsliga följderna av detta. Har skada uppkommit och måste staten erlægga skadestånd, har staten regressrätt mot den som av uppsåt eller grov vårdslöshet förorsakat skadorna.

Kantonen Bern. Enligt Code de procédure pénale du Canton de Berne den 20 maj 1928 skall ett anhållande genomföras utan onödig stränghet. Fängsel må begagnas mot den anhållne, om han gör våldsamt motstånd, om han misstänkes vilja fly eller om han mot en person utfar i hotelser, som han kan tänkas omedelbart sätta i verket, samt slutligen om han synes farlig i något annat avseende eller är känd för ett våldsamt sinnelag. I Règlement pour le Corps de la gendarmerie du Canton de Berne år 1907 finnas bestämmelser angående poliskårens rätt att bruka vapen. Polisman bör i allmänhet icke göra bruk av sina vapen, såvida han icke är tvingad därtill och han skall endast använda dem i yttersta nödfall. Han skall alltid i den mån det är möjligt skona den anhållnes liv. Om polisman med sin sabel kan försvara sig eller säkra genomförandet av en order, skall han ej använda revolver. Därest den som anhållits för bettleri eller överträdelse av ordningsföreskrifter rymmer, bör polismannen ej skjuta.

Utan överordnads order får polisman bruka vapen i följande fall, nämligen om våldsamheter eller handgripligheter utövas mot honom under tjänsteövning, om fånge, som är anklagad för grövre eller lindrigare brott (crime eller délit), söker undkomma samt om det är omöjligt för polismannen att på annat sätt än genom att bruka vapen verkställa en behörig myndighets order eller överhuvud taget fylla sina funktioner. Vid alla tillfällen skall polisman, därest detta är möjligt, icke bruka vapen utan att detta är absolut nödvändigt. När polisman med sitt vapen sårat en fånge, skall han ha i åtanke vad humanitet och poliskårens heder kräver av honom. I ett dylikt fall skall han vända sig till sina överordnade med en sanningsenlig rapport om det inträffade.

Staden Lausanne. Polismännen därstädes ha order att använda våld mot varje fall av motstånd. Ingripandet med våld står i proportion till graden av motstånd. Användandet av revolver är reglerat på följande sätt. Revolvern tjänar till polismannens försvar. Polisman får ej använda denna annat än när han är utsatt för våld eller hot, som kommer honom att frukta för sitt eget liv eller när han är kallad att försvara en person vars liv är i fara. Polisman får ej använda revolver annat än i det fall, att han anser varje annat medel otillräckligt för sitt försvar. I dylikt fall bör polisman ägna hela sin uppmärksamhet åt att försätta sin motståndare utan att allvarligt skada denne i ett sådant tillstånd, att han ej kan förorsaka någon skada. Mot en folkmassa får polisman ej använda vapen annat än på order av överordnad och i närvaro av denne. Det är förbjudet att bruka eldvapen mot den, som begått lindrigare brott (délit) eller vid flykt o. s. v., även om det gäller efterlysta personer. Därav torde följa, att eldvapen får användas mot den som begått grövre brott (crime).

England.

En engelsk polisman får använda sådant våld, som anses nödvändigt för att genomföra ett anhållande av en brottsling eller för att hindra hans flykt. Mot en grövre brottsling är det tillåtet att använda eldvapen eller andra dödade vapen, när anhållandet ej kan genomföras eller flykten ej kan hindras genom andra medel. Det är emellertid praxis att ej begagna eldvapen annat än till självförsvar mot en person, som själv brukar dylika vapen. De engelska polismännen bära mycket sällan eldvapen eller andra vapen än batong. Batong äga de dock ej använda annat än till självförsvar eller då en brottsling vid anhållande gör motstånd. När en person anhållits, få handbojor endast användas, om den anhållne försöker fly eller om beläggande med handbojor är nödvändigt för att hindra den anhållne att fly eller att bruka våld mot polisen.

Polisman, som innehar order av viss myndighet (magistrate), får bryta upp dörrar för att verkställa ett anhållande. Vidare får polisman bryta upp ytterdörren till ett hus för att hindra att grövre brott begås eller för att anhålla en misstänkt person. Om en polisman hör oväsen från ett hus, får han bryta sig in för att återställa ordningen och, om ett tumult inträffar i hans närvaro samt brottslingarna fly och under förföljandet taga sin tillflykt till ett hus, får polismannen bryta sig in i huset för att anhålla dem. När en anhållen person flyr och söker skydd i ett hus, får polismannen bryta sig in och åter anhålla honom, oavsett anledningen till anhållandet.

Innan polisman med våld tränger in i en enskild lokal, måste han först begära tillstånd därtill av lokalens innehavare. Våld får ej användas, förrän tillstånd begärts och vägrats.

En folksamling, som övergår till att genomföra sina avsikter med våld, får skingras genom våld. Det slag och den grad av våld som lagligen får användas för att slå ned ett upplopp begränsas endast av vad som befinnes nödvändigt i det särskilda fallet.

Skottland.

För att verkställa ett anhållande, antingen enligt order eller icke, må en skotsk polisman icke använda större våld än som är nödvändigt för att hindra brott eller förekomma den brottsliges flykt.

Polisman kan utan domstols order bryta upp dörrar och tränga in i enskilda lokaler

- 1) om han förföljer en person som begått eller enligt hans uppfattning kan antagas ha begått grovt brott;
- 2) om han förföljer en person som anhållits och därefter rymt från polismannen;
- 3) om hjälp och nödrop från en enskild lokal föranleder till antagande att brott begåtts eller håller på att begås; samt
- 4) för att avstyra ett tumult av allvarlig natur som äger rum inomhus.

Oavsett om en polisman har domstols order att anhålla eller ej, är han icke berättigad att med våld tränga in i en enskild lokal med mindre tillstånd därtill begärts och vägrats.

En anhållen person kan beläggas med fängsel, om det finnes grundad anledning tro att han ämnar använda våld eller försöka fly.

I allmänhet är det enda vapen som bäres av en skotsk polisman batong. Denna får polismannen använda

1) för att skydda sig själv, om han angripes och synes kunna bliva övermannad;

2) för att säkra anhållandet av en person som begått ett grovt brott eller för att hindra dennes flykt; samt

3) för att på order av en överordnad bistå med att stilla ett upplopp eller annat allvarligt ordningsstörande uppträde.

Skjutvapen bäras ej av polismännen utom i fall, då de äro utsatta för särskild fara för våld under utövande av tjänsten.

V. Behovet av författningsbestämmelser.

För att polisen skall kunna i samhällets och den enskildes intressen fullgöra de uppgifter som åvila den, kan det icke undvikas att den understundom måste tillgripa våld, lindrigare eller svårare, alltefter det motstånd som reses och tjänsteuppgiftens beskaffenhet. Detta är en inom alla rättssystem erkänd regel. Bestämmelserna i ämnet ha emellertid kommit att få olika innehåll och utformning i skilda länder.

Av den i det föregående lämnade redogörelsen framgår, att reglerna om svensk polismans befogenhet att i tjänsteutövning bruka våld föga överensstämma med den noggrannhet som eljest utmärker reglerandet av såväl offentlig myndighets som enskild medborgares rättigheter och skyldigheter i vårt land. Hithörande bestämmelser äro ofullständiga och oklara, i motsats till vad fallet är i vissa andra länder med förhållanden likartade våra.

Den verkställda utredningen har givit vid handen, att det synes angeläget, att polisens rätt att bruka våld blir klarlagd och i författningsform till sina huvuddrag reglerad. Icke blott för polismännen själva utan även för domstolarna och kontrollerande organ t. ex. riksdagens justitieombudsman är det av betydelse att veta vilka riktlinjer som polisen har att följa på detta område. Även för allmänheten är det av vikt att äga kännedom härom.

Vägledande bestämmelser äro sålunda av behovet påkallade för att polisen skall veta när våld får tillgripas och vilket våld som för olika fall må vara tillåtet. Särskilt gäller detta, då en polisman i sin tjänsteutövning är nödsakad att begagna vapen. Vissa bestämmelser finnas visserligen om de vapen — batong, sabel och pistol — som höra till polisens beväpning, men däremot är intet stadgat om när och huru dessa vapen få användas. På grund av ofullständigheten och oklarheten hos de gällande bestämmelserna erhåller polismannen icke tillräcklig ledning för att avgöra den grad av våld han i varje särskilt fall äger bruka. Avsaknaden av närmare bestämmelser i ämnet leder till osäkerhet såväl hos polisbefälet som hos den enskilde polismannen till skada för såväl allmänna som enskilda intressen. Behovet av utförligare bestämmelser framträder särskilt i kritiska situationer, då ett snabbt och kraftigt ingripande på ett tidigt stadium är en förutsättning för att polisen skall kunna på ett tillfredsställande sätt lösa sina uppgifter. Under tider av ökad kriminalitet eller inre motsättningar måste det anses betänkligt med oklarhet i här berörda hänseende.

De flesta polismän torde i regel endast i nödfall göra bruk av sina vapen — i varje fall skjutvapen — även om de bliva utsatta för våld. Stundom ha vapen icke kommit till användning, oaktat så bort ske. Anledningen härtill har otvivelaktigt varit, att polismännen icke velat riskera ansvar för utövande av otillbörligt våld. Med hänsyn till de ofta förekommande polisöverfallen synes en reglering på detta område även tjäna det praktiska syftet att hos allmänheten inskräpa risken av att bära hand på representanter för polisväsendet. Utredningsmännen vilja i detta sammanhang framhålla, att det först efteråt kan bliva fastslaget, huruvida polismannen verkligen behövt bruka våld. Polismannen är under utövandet av sin tjänst ofta nödsakad att under irriterande påverkan av en upphetsad folkmassa, som på allt sätt söker försvåra hans arbete, mycket hastigt fatta sitt beslut och handla därefter utan att han dessförinnan haft möjlighet att rådgöra med någon förman. Skulle därvid genom polismannens ingripande någon mer eller mindre allvarligt skadas, kommer avgörandet om det utövade våldet var nödvändigt eller icke att ske vid domstol. Det är då icke alltid säkert, att åsikten om behovet av våld är densamma som i den stund handlandet skedde. Vad nu anförts utvisar enligt utredningsmännens mening behovet av bestämmelser, av vilka framgå i vilka fall användande av våld bör vara tillåtet.

Svårigheten för en polisman att i vissa situationer avgöra vilket våld som krävs eller graden av föreliggande fara kan ofta leda till att polismannen eftersätter sin tjänsteplikt hellre än att han vidtager en åtgärd, som för honom eventuellt kan medföra straffansvar för att ha utövat större våld än som vid tillfället kunde anses nödigt. Samhället kan emellertid icke vara betjänt av att polisen i dylika situationer — för att icke löpa någon eller i varje fall minsta möjliga risk — är så försiktig, att den underlåter att handla.

I svensk rätt finnas icke några bestämmelser som giva polisman rätt att vid anhållande av en förbrytare eller för brott misstänkt person använda något som helst våld. Icke ens vid anhållande av en person, som begått t. ex. ett mord eller ett grovt sedlighetsbrott, har polismannen en sådan rätt. Våld får ej tillgripas, förrän en nödvärnssituation inträtt. Detta innebär, att polismannen vid utförandet av sitt uppdrag icke får tillgripa våld, förrän han själv blivit anfallen eller omedelbar fara för ett anfall föreligger. En sådan regel medför naturligen betydande risker för polismannens liv och säkerhet, samtidigt som samhällets möjligheter att komma till rätta med brottslingen i viss mån reduceras. Det synes sålunda uppenbart, att bestämmelser böra tillkomma, vilka giva polismannen rätt att vid anhållande av en person, som begått grovt brott, bruka våld i den omfattning som erfordras för genomförande av tjänsteåtgärden.

Frånvaron av fullständiga och klara bestämmelser på detta område kan lätt leda till att man inom polisväsendet tvingas att på eget initiativ utsträcka eller ändra befogenheten att bruka våld. Utredningsmännen ha även

konstaterat, att polismän särskilt under senare år i icke ringa utsträckning begagnat skjutvapen för infångande av brottslingar utan att polismännen därvid haft stöd i lag. Därmed är icke sagt, att polisen i de olika fall, som kommit till utredningsmännens kännedom, gått längre än vad hänsynen till samhällets och den enskildes intressen krävt. Visserligen ha skador understundom uppkommit å personer, som skolat anhållas eller omhändertagas, men dessa skador torde ej ha varit mera omfattande än att åtgärden från polisens sida kan anses ha fallit inom ramen för vad som varit nödvändigt och rimligt.

En utvidgning på sedvanerättslig väg av befogenheten att bruka våld vid polisuppgifternas fullgörande kan emellertid medföra att så småningom bildas en hävdvunnen praxis på detta område. Från en dylik praxis, vilken lämnats utan erinran från de administrativa myndigheternas sida, kunna sedermera domstolarna måhända icke helt bortse, när i det särskilda fallet ett rättsligt bedömande skall ske av ett begånget polisvåld och dess påföljder för vederbörande polisman. Att polismännen sålunda på eget initiativ utsträcka eller ändra befogenheten att bruka våld står icke i överensstämmelse med god ordning inom ett rättssamhälle och bör undvikas.

Det torde vara uppenbart, att frågan om polisens rätt att bruka våld icke kan i författningsväg på ett fullt uttömmande sätt regleras. Huru noggranna bestämmelserna än bliva, måste man alltid åt polismannen lämna en viss frihet att i för lagstiftarens oförutsedda situationer bedöma vilket våld som läget kräver. Utredningsmännen äro fullt medvetna om att det är en svår uppgift att genom författningsbestämmelser reglera denna fråga, ej minst därför att lagstiftningens verkan lätt kan bliva motsatt den åsyftade. Vad som ter sig som en utvidgning av polisens befogenheter kan i själva verket betyda en minskning, om den t. ex. hänvisas till vissa bestämda medel för sitt ingripande och därmed berövas en förut bestående frihet att efter fritt skön välja de mest ändamålsenliga medlen. Men det måste dock anses betänkligt att med hänsyn till dessa svårigheter låta det hela förbliva vid den oklarhet, som för närvarande i många avseenden råder å ifrågavarande område.

Invändas må, att man hädanefter som hittills utan olägenhet bör kunna handla efter omständigheterna. Det är emellertid just oklarheten på detta område som innebär en allvarlig olägenhet. Den tvingar stundom till avgöranden utan tillräcklig överblick över åtgärdernas räckvidd. Därigenom främjas på en gång övergrepp och oföretagsamhet hos polisen. Vidare kan denna oklarhet understundom leda till en för statens auktoritet och för ordningen inom samhället farlig ovisshet om vilka åtgärder som böra vidtagas för ordningens upprätthållande.

Beträffande spørsmålet om militär personals användande för att upprätthålla allmän ordning äro utredningsmännen av den uppfattningen, att dylik personal i princip allenast bör ägna sig åt den verkliga uppgift, som åligger den, nämligen det yttre försvaret. Upprätthållande

av inre ordning i ett samhälle bör ankomma på den under civil ledning stående polisen. Anlitande av militär trupp för sådant ändamål bör sålunda vara en åtgärd, som endast i yttersta nödfall bör komma ifråga. Skälen härför äro i huvudsak följande.

Den militära personalens utbildning och beväpning visar helt och hållet på dess uppgift att i krig nedkämpa en fiende, som själv uppträder med vapen i hand. De personer som kunna tänkas störa den inre ordningen i samhället äro i regel landets egna medborgare och handla visserligen i syfte att skada allmänna eller enskilda intressen, men de äro ej fiender i den mening som ovan åsyftats. Att på lämpligt sätt möta, leda och lugna en folkmassa, som av någon anledning går våldsamt fram mot ordningsmakten, annan offentlig myndighet eller allmän eller enskild egendom kräver en särskild utbildning och erfarenhet, som icke kan påräknas hos den militära personalen. Det gäller här i första hand endast att med minsta möjliga skada återställa ordningen. För sådan tjänst, vilken torde höra till de svåraste och mest ansvarsfulla ordningsuppgifterna, böra användas allenast omdömesgilla och erfarna polismän. Vidare tillkommer en del psykologiska faktorer vid ordningens upprätthållande i ett i oro statt samhälle, vilka ej kunna beaktas inom ramen för den militära utbildningen. Slutligen äro de maktmedel över vilka en militär trupp förfogar i regel sådana att de, därest de komma till användning, kunna åstadkomma en skada, som ej står i rimligt förhållande till det hot mot samhällets eller den enskildes intressen som orosmännen utöva. Utbildningen och beväpningen av den militära personalen hänvisar nämligen militärstyrkan till användning av skjutvapen, oaktat det vid upprätthållande av allmän ordning gäller att så långt som möjligt undvika dylika vapens användande. Polisens vanliga beväpning gör det däremot i regel möjligt för en avdelning polismän att på ett eftertryckligt sätt ingripa mot en folkmassa utan att någon i denna därför behöver komma till allvarlig skada.

I detta sammanhang har undersökts, huruvida möjligheten att använda militär personal till upprätthållande av allmän ordning skulle kunna inskränkas. I samband med tillkomsten av statspolisorganisationen framhöll föredragande departementschefen (prop. nr 178 till 1932 års riksdag sid. 27), att det ur olika synpunkter måste anses önskvärt, att militärmanskap icke behövde anlitas för uppgifter sammanhörande med ordningens upprätthållande. Såsom av vad nyss anförts torde framgå dela utredningsmännen till fullo denna uppfattning och anse, att det vore till fördel för samhället, därest användandet av militär personal helt och hållet skulle kunna undvikas. Detta torde jämväl överensstämma med önskemålen på militärt håll. Det förtjänar emellertid framhållas, att det svenska polisväsendet även efter tillkomsten av statspolisen till sin numerär icke är tillräckligt för att under alla förhållanden bereda nödig trygghet för att ett störande av allmän ordning i större omfattning skulle kunna snabbt och kraftigt bemästras och samhällsauktoriteten upprätthållas. För att civilmyndighet skulle kunna utan anlitande av militär personal lösa de uppgifter, varom här är fråga, torde fordras en avsevärd utökning av statspolisen och poliskårerna i vissa

städer med därav följande kostnadsökning för det allmänna. Vidare är polisorganisationen på landsbygden genomgående så svag, att behov att anlita militär personal där lätt kan uppstå för uppgifter som egentligen borde lösas av polispersonal.

På ovan anförda skäl ha utredningsmännen ansett det erforderligt, att möjligheten att anlita militär personal för ifrågavarande ändamål tills vidare bibehålles. Framhållas må dock, att dylik personal endast bör tagas i anspråk, när det är oundgängligen nödvändigt på grund av att andra resurser icke äro tillfyllest. Militär personal bör sålunda endast ingripa, då det visar sig att den för ändamålet tillgängliga polisstyrkan icke ensam kan bemästra situationen. De civila myndigheterna måste noga överväga frågan om tillkallande av militär personal för att undvika att sådan tillkallas i onödan.

Anses det emellertid i ett ytterst tillspetsat läge nödvändigt att lita till militär trupp för ordningens upprätthållande, bör för denna tjänst ej uttagas en trupp vilken som helst, även om den anses fylla höga militära krav. Utredningsmännen hålla sålunda före, att man i detta nödläge i första hand bör anlita den för polistjänsten inom försvarsväsendet avsedda fältpolispersonalen. Denna personal är visserligen huvudsakligen avsedd att upprätthålla ordningen inom stora militära förband — fördelningar eller brigader — eller inom områden, där stora truppsammandragningar eller trupptransporter äga rum, men genom att fältpolisen erhållit en viss utbildning i polistjänst under ledning av kvalificerat civilt polisbefäl, synas fältpolisförbanden bättre än andra militära förband lämpade såsom en förstärkning av den civila polisen i en nödsituation. Utredningsmännen förutsätta, att i de fall då fältpolisförband insättas dessa — i likhet med annan militär trupp som användes för ordningens upprätthållande — endast skola användas för de uppgifter som angivas av den högsta civila polisiära befattningshavaren på platsen. Så snart den civila polisen kan bemästra situationen med egna medel, bör naturligtvis den militära personalen omedelbart dragas tillbaka.

Därest militär personal fortfarande skall tagas i anspråk för upprätthållande av allmän ordning, synes det av behovet påkallat, att en översyn göres av de bestämmelser som för närvarande gälla beträffande militär personals rätt att bruka våld. En dylik översyn bör komma till stånd i syfte att vinna enhetlighet mellan de polisiära och militära bestämmelserna inom förevarande område. Då militär personal anlitas för uppgifter, vilka måste betraktas som rent civila, synes det uppenbart, att dess befogenhet att bruka våld i stort sett bör vara densamma som den civila polisens. Förordningen den 31 december 1915 och kungörelsen den 9 maj 1916, vilka innehålla bestämmelser bl. a. om militär personals rätt att bruka våld, äro i flera avseenden föråldrade och innehålla för nuvarande förhållanden mindre lämpliga stadganden. Det synes därför nödvändigt att låta bestämmelserna i de båda författningarna bliva föremål för översyn även i andra hänseenden.

VI. Huvudlinjer i förslaget.

Polismans rätt att bruka våld. Befogenheten för dem som skola upprätthålla allmän ordning och säkerhet i samhället att för dylika ändamål bruka våld bör vara grundad på lag. Ett uttryck för denna grundsats är stadgandet i 5 kap. 8 § strafflagen. Av vad som anförts i närmast föregående kapitel torde framgå, att detta stadgande såvitt angår polisen icke kan anses tillfyllest. En utvidgning och ett lagfästade synes sålunda böra ske av rätten för polisman att med anlitande av vapen eller på annat sätt genomföra även andra tjänsteåtgärder än de i nämnda lagrum angivna.

I 5 kap. 8 § strafflagen ha de personer varom där är fråga fått sig tillerkända en laga rätt att bruka våld, som för de i lagrummet angivna fall får anses fullt tillfredsställande. Någon ändring eller utvidgning av dessa stadganden torde därför icke böra ifrågakomma.

Utredningsmännen föreslå emellertid ett ytterligare stadgande av innehåll, att det våld som angives i 5 kap. 8 § strafflagen jämväl skall få brukas, där någon, som begått brott varå straffarbete kan följa och anträffas å bar gärning eller flyende fot, söker undkomma den polisman som skall gripa honom samt där någon sätter sig med våld eller hot emot polisman, som vidtager tjänsteåtgärd för ordningens upprätthållande eller säkerhetens trygande, ävensom där någon eljest hindrar polisman att genomföra en tjänsteåtgärd.

På sätt överståthållarämbetet i sitt förut återgivna yttrande funnit får det nämligen anses väl motiverat att, då en person, som begått ett grovt brott, anträffas av en polisman på bar gärning eller flyende fot, polismanen får begagna sin tjänstepistol för att hindra brottslingen att undkomma. Det är nämligen, såsom överståthållarämbetet jämväl framhållit, av intresse, att med hänsyn till respekten för samhällets maktmedel reaktionen mot det begångna brottet följer utan dröjsmål. Dessutom föreligger, så länge brottslingen vistas på fri fot, fara för att han skall begå nya brott av liknande slag. I detta sammanhang må framhållas, att enligt utredningsmännens uppfattning uttrycket 'å flyende fot' bör givas den vidsträcktare tolkning som numera vunnit hävd inom polisväsendet. En person måste sålunda anses vara på flykt så länge han uppenbarligen söker dölja sig för polis- eller militärstyrkor som äro beordrade att infånga honom. Den omständigheten att han under någon tid lyckats hålla sig gömd t. ex. i en svårtillgänglig terräng bör naturligen icke sätta honom i ett förmånligare läge i nu angivna hänseende.

Av stadgandena i 5 kap. 8 och 9 §§ strafflagen torde redan nu framgå, att polisman icke äger bruka större våld än som är nödigt. Det måste emellertid anses lämpligt att direkt utsäga, att polisman ävensom annan i 8 § avsedd person icke skall äga bruka större våld än som kan anses försvarligt med hänsyn till behovet av tjänsteåtgärdens fullgörande och beskaffenheten av det motstånd som göres. Liknande stadgande finnes såsom tidigare anmärkts i den finska strafflagen.

De föreslagna stadgandena böra upptagas i lag. I övrigt torde i administrativ ordning föreskrifter meddelas angående de olika former av våld som skola komma i fråga samt omfattningen av detta våld. Att såsom från några håll ifrågasatts upptaga bestämmelserna härom i normalinstruktionen för att därifrån inflyta i de olika polisdistriktens instruktioner finna utredningsmännen icke lämpligen böra ifrågakomma. Det förtjänar nämligen framhållas, att normalinstruktionen icke är en omedelbart gällande författning utan endast är avsedd att tjäna till ledning vid upprättande av instruktioner för de olika polisdistrikten. De ifrågasatta bestämmelserna äro så betydelsefulla, att de böra göras enhetliga och gälla för all personal varom här är fråga.

Såsom tidigare framhållits är det av praktiska skäl icke möjligt att i författningssväg fullständigt reglera polisverksamheten på förevarande område. Därför böra i den åsyftade administrativa författningen allenast lämnas allmängiltiga regler för polismannens handlande. Man måste sålunda räkna med att sådana situationer kunna uppstå, där polismannen bland de föreslagna bestämmelserna icke kan finna någon direkt föreskrift huru han skall handla. I dylika fall åligger det polismannen att handla efter omständigheterna med beaktande av vad objektivt kan framstå såsom rimligt. Syftet med de reglerande bestämmelserna skall vara att giva polismännen bestämda direktiv på mera väsentliga punkter men i övrigt vara mera vägledande. Därjämte skall allmänheten i denna form erhålla närmare kännedom om de maktmedel, över vilka ordningsmakten äger förfoga. Allmänheten beredes med andra ord möjlighet att kunna räkna med vissa ingrepp från polisens sida, då den icke vill hörsamma givna befallningar eller störa den allmänna ordningen eller säkerheten.

Utom ramen för de bestämmelser som utredningsmännen ansett böra ifrågakomma ligger reglerandet av frågan om polisens rätt att bruka våld till *förekommande* av brott. Denna del av polisverksamheten har i svensk lagstiftning — fränsett den till tiden begränsade lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. — icke kommit till uttryck i vidare mån än att den i 2 § lagen om polisväsendet i riket upptagna definitionen på polisverksamhet avfattats så, att den inbegriper även verksamhet till förekommande av brott. Normalinstruktionen anger i enlighet härmed i 3 §, att polisman är pliktig att söka förekomma sådan överträdelse av lag eller allmänna stadganden, vilkas åtalande ankommer på åklagarmyndighet, samt att även i vissa andra fall ingripa till avvärjande av angrepp å person eller egendom. Lagrådet framhöll vid sin granskning av

processlagberedningens förslag till ny rättegångsbalk (SOU 1940: 29 sid. 12), att man icke finge förbise, att även för sådan förebyggande verksamhet polisen kunde ha behov av tvångsmedel, som icke kunna tillgripas utan uttryckligt stöd i lag. I likhet med lagrådet anse utredningsmännen önskvärt, att denna fråga snarast blir föremål för utredning och reglering i samband med det fortsatta arbetet på processreformen.

Utredningsmännen ha såsom tidigare angivits med våld förstått icke blott en kroppslig kraftyttring för att förekomma eller övervinna ett fysiskt motstånd utan även ett längre gående våld av misshandels karaktär. De medel som härvid kunna komma i fråga äro polismannens egna kroppskrafter och vissa vapen. Men därjämte böra av praktiska skäl i detta sammanhang även upptagas bestämmelser för begagnandet av gasredskap, hand- och fotbojor eller annat fängsel samt användandet av polishund.

I den åsyftade administrativa författningen bör angivas, att en polismanns plikt är att i första hand söka åstadkomma rättelse genom upplysningar och anvisningar. Först då rättelse på denna väg icke kan vinnas, bör våld få användas. Den bärande tanken skall vara, att tjänsteåtgärden under de föreliggande förhållandena icke kan lösas annat än med anlåtande av kraftiga medel. För polismannen måste det bliva ett bedömande från den utgångspunkten, att han skall använda den lindrigaste formen av våld som kan leda till det önskade resultatet. I det längsta böra skjutvapen undvikas. Utredningsmännen anse sålunda, att skjutvapen ej skola komma till användning enbart för att hävda polismyndighetens auktoritet eller för att snabbast nå ett åsyftat resultat, t. ex. infångande av en förbrytare. Äro omständigheterna sådana, att man kan räkna med möjligheten att infånga brottslingen på annat sätt, även om detta kan taga längre tid eller är förenat med större besvär, böra skjutvapen icke få användas. En annan vägledande synpunkt bör vara, att det icke får föreligga ett uppenbart missförhållande mellan det våld som användes och den rättighet eller det intresse som skall skyddas.

Även användandet av de helautomatiska skjutvapnen torde böra regleras. Man måste nämligen räkna med även sådana allvarliga inrepolitiska situationer med svårartade upplopp och uppror, att myndigheterna kunna bliva nödsakade att utrusta en polistrupp med dylika vapen för ordningens upprätthållande.

Från vissa håll har framhållits önskvärdheten av att bland de hjälpmedel som polisen skall begagna sig av bör upptagas även brandspruta. Oaktat användandet av brandspruta i vissa situationer uppenbarligen kan vara av betydelse för upprätthållande av allmän ordning, ha utredningsmännen dock ansett sig böra avvisa denna tanke. Det saknas nämligen garanti för att vederbörande brandstyrelser komma att ställa erforderlig materiel och personal till polisens förfogande för sådant ändamål. Ej heller synas polisdistrikten böra åläggas att för ordningens upprätthållande anskaffa dylika redskap.

Utredningsmännen ha beaktat den användning som hunden fått inom polisverksamheten. Hunden har befunnits vara till stor hjälp i polisarbetet. Genom att anskaffa ett erforderligt antal hundar kan antalet dubbelpatruller särskilt i de större samhällenas ytterområden nedbringas. Såväl ur bevakningssynpunkt som ur ekonomisk synpunkt torde det vara förmånligt att utbyta den ene polismannen mot en våldresserad skyddshund.

Det får emellertid ej förbises, att skador kunna uppkomma, då hunden går till anfall. Med hänsyn härtill bör bruket av tjänstehund vara i viss omfattning reglerad. I polistjänst bör sålunda endast få användas sådan hund, som erhållit erforderlig utbildning i skydds- och vakttjänst och som dessutom av vederbörande polischef godkänts såsom tjänstehund.

Utredningsmännen ha ansett lämpligt att även reglera rätten att använda våld vid omhändertagande av vissa sinnessjuka. Erfarenheten har nämligen visat, att polispersonal icke sällan måst tagas i anspråk för dylikt ändamål. Såsom framgår av en ovan intagen tabell har polisen i viss utsträckning även nödgats bruka våld för omhändertagande av sinnessjuka.

Det bör sålunda fastslås, att vid handräckning för omhändertagande av vissa sinnessjuka polisman och i förekommande fall militär personal skall äga rätt bruka erforderligt våld. Angående det våld som därvid får brukas bör i princip gälla vad som kan bli stadgat rörande polismans rätt att bruka våld.

Under utredningens gång har medicinalstyrelsen framlagt förslag om bestämmelser angående polismans skyldighet att, då fråga är om omhändertagande av sinnessjuka, om möjligt söka kontakt med hjälpverksamhetsläkaren inom upptagningsområdet för vederbörande sinnessjukhus eller med annan tjänsteläkare, varigenom bland annat anvisningar för vederbörandes omhändertagande och transport skulle kunna meddelas. Utredningsmännen ha funnit det väckta förslaget värt beaktande och förorda sålunda, att det skall åligga den som skall omhändertaga den sjuke att, därest icke omedelbar fara föreligger för annans personliga säkerhet eller den sjukas eget liv, hos vederbörande hjälpverksamhetsläkare inhämta anvisningar och råd för den sjukas omhändertagande och transport.

Utredningsmännen ha trots sig finna, att det föreligger ett visst samband mellan å ena sidan nödvändigheten för de enskilda polismännen att tillgripa våld mot personer, som störa dem i deras tjänst, och å andra sidan det sätt på vilket domstolarna reagera mot dessa ordningsstörare. Med anledning härav ha utredningsmännen låtit verkställa en undersökning av frågan om straffpåföljderna för dem som under de senare åren övat våld mot tjänsteman i tjänsteutövning eller gjort sig skyldiga till våldsamt motstånd vid offentlig förrättning.

Av den vid utredningen såsom Bil. I fogade tabellen med uppgifter om antalet personer, som under åren 1931—1940 sakfällts i första instans för brott enligt 10 kap. 1—3, 5 och 6 §§ strafflagen, framgår i vilken omfattning ådömts urbota straff och böter. Såsom anmärkningsvärt torde kunna framhållas i

huru stor utsträckning domstolarna ådömt allenast böter för brott mot 10 kap. 1—3 och 5 §§. Vid brott mot 10 kap. 6 §, där fängelse är normalstraffet, har så gott som undantagslöst ådömts allenast böter. Det kan möjligen ifrågasättas om icke till följd av att domstolarna bedöma misshandel av polisman förhållandevis mildt, allmänheten icke har den rätta uppfattningen om det allvarliga i detta brott. Detta kan i sin tur ha till följd att de enskilda polismännen måste tillgripa våld för att freda sig. Man kunde måhända tänka sig, att en straffskärpning vid ovannämnda brott skulle innebära ett avhållande moment, varigenom polismannen ej så ofta skulle behöva tillgripa våld. Utredningsmännen ha emellertid icke funnit anledning föreslå straffskärpning, då gällande straffsatser giva möjlighet att under hänsynstagande till alla på fallet inverkan omständigheter giva den brottslige ett kännbart straff. Utredningsmännen vilja allenast göra det allmänna uttalandet, att de som äro satta att upprätthålla ordning och säkerhet inom samhället böra ha en känsla av att de i sin verksamhet åtnjuta myndigheternas stöd.

I detta sammanhang vilja utredningsmännen fästa uppmärksamheten på en fråga, som äger nära samband med spørsmålet om polismans rätt att i tjänsteutövning bruka våld, nämligen frågan om polismannens utbildning i handhavandet av sina tjänstevapen, särskilt skjutvapen. Det är nämligen icke tillräckligt med bestämmelser, som angiva i vilka fall våld får brukas och vilka slags hjälpmedel polismannen därvid äger begagna, utan därjämte fordras att åtgärder vidtagas för att tillförsäkra polisen en god utbildning i rätta handhavandet av vapnen. Därest polismannen tillerkännes en uttrycklig rätt att bruka vapen, måste också tillses att förutsättningar skapas för att han även kan hantera de vapen som sättas i hans hand. Fall ha förekommit, då polisman på grund av bristande kännedom om sitt vapen skadat både andra och sig själv vid vapnets användande. Dylika händelser böra för framtiden i görligaste mån förhindras. Särskilt handhavandet av den moderna pistolen ställer stora fordringar på polismannen. Polispersonalen bör därför erhålla sakkunnig undervisning i rätta användandet av skjutvapen, och om möjligt böra goda instruktörer därvid ställas till förfogande. Vidare bör erforderlig ammunition anskaffas för att giva polismannen möjlighet att genom övning bibehålla sina förvärvade kunskaper och öka skjutskickligheten.

Oaktat polisutrustningsreglementet lämnar möjlighet att förse polisen med praktiskt taget vilka för tjänsten lämpade skjutvapen som helst, finnes dock beträffande utbildningen i handhavandet av dylika vapen ingenting föreskrivet. Vid statens polisskola meddelas emellertid undervisning i pistolskjutning i konstapels-, överkonstapels- och polischefsklasserna. Särskilt å landsbygden finnas dock många polismän, vilka ej genomgått polisskolan och vilka sålunda ej där erhållit undervisning i pistolskjutning.

Rätten att använda skjutvapen synes måhända böra göras beroende av viss kompetens. Utredningsmännen ha sålunda övervägt införandet av bestämmelser om utbildning av den personal som skall ha rätt att begagna

pistol, men med hänsyn till att denna fråga, ehuru värd stor uppmärksamhet, ligger utanför den egentliga ramen för det lämnade uppdraget, ha utredningsmännen endast velat i detta sammanhang framhäva vikten av en dylik utbildning samt till övervägande framlagt ett förslag till utbildningsplan (Bil. II).

Med hänsyn till att rätten att använda våld kommer att vara knuten till befogenheten såsom polisman, torde man böra med stor försiktighet för framtiden giva polismannabefogenheter åt personer, som ej erhållit grundläggande polisutbildning. Det kan till en början ifrågasättas, huruvida icke en översyn bör verkställas av de polismannaförordnanden som givits av lokala myndigheter. Men därjämte böra de författningar genomgås, vilka generellt förläna vissa grupper befogenheter varom här är fråga. Möjligen skulle man kunna tänka sig att införa en lägre grad av polismannabefogenheter, vilken icke skulle innebära behörighet att använda t. ex. skjutvapen. Slutligen skulle för framtiden polismannabefogenheten i full utsträckning i princip ej ifrågakomma för annan personal än sådan, som genomgått viss teoretisk och praktisk polisutbildning av närmare angivet slag.

Den nu berörda frågan om förutsättningarna för tilldelande av polismans befogenhet anse utredningsmännen visserligen vara av stor vikt, men den torde dock icke omfattas av utredningsuppdraget. Spörsmålet bör i annat sammanhang bliva föremål för närmare utredning, sedan polismyndigheterna i riket beretts tillfälle att inkomma med yttranden över vad utredningsmännen här anfört.

I enlighet med det ovan anförda ha utredningsmännen upprättat bifogade förslag till *dels* lag om ändrad lydelse av 5 kap. 8 § strafflagen, *dels* kungörelse angående polismans rätt att bruka våld *dels* ock lag om ändring i sinnessjuklagen den 19 september 1929. Angående det närmare innehållet i de föreslagna författningarna hänvisas till förslagen med däri upptagna förklarande noter.

Militär personals användande till upprätthållande av allmän ordning och säkerhet. Utredningsmännen anse, att de författningar som för närvarande reglera militär personals användande till upprätthållande av allmän ordning och säkerhet böra undergå omarbetning. I överensstämmelse härmed föreslås, att hithörande bestämmelser sammanföras dels i en författning angående användande av militär personal till upprätthållande av allmän ordning och säkerhet och dels en författning angående användande av militär personal till avvärjande av överhängande fara för liv eller egendom samt för eldsläckning. De ändringar som i samband med denna omredigering böra komma till stånd torde i huvudsak få gå ut på följande.

Bestämmelserna angående militär personals användande till upprätthållande av allmän ordning och säkerhet torde jämväl böra tillämpas i de fall förordnande om militär handräckning meddelas av Konungen. Därest mili-

tär personal måste anlitas för att upprätthålla allmän ordning och säkerhet, bör därvid ej ifrågakomma annan trupp än sådan, som kan anses kvalificerad för uppgiften. I första hand bör anlitas trupp, vars befäl, officerare och underofficerare, genom särskild utbildning erhållit insikter i de speciella uppgifter varom här är fråga. Den under utredningsarbetet framförda tanken att för denna uppgift använda hemvärdet kunna utredningsmännen icke biträda.

För att påskynda tillkallandet av militär personal synes framställning om militärhandräckning böra göras till regementschef eller chef för annat självständigt förlagt truppförband eller därmed jämställda militära chefer. Den nu förekommande bestämmelsen om att befälhavare för vakt är skyldig att, till den utsträckning vakttjänstens upprätthållande medgiver, lämna handräckning, därest särskild skyndsamhet är av nöden, synes icke erforderlig. Därest militär handräckning utgår, bör i regel anmälan därom ske tjänstevägen till överbefälhavaren.

Då militär personal användes till upprätthållande av allmän ordning och säkerhet, bör dess rätt att bruka våld vara i stort sett densamma som den civila polisens i liknande situationer. Då militärhandräckning utgått, bör det således åligga vederbörande civilmyndighet att meddela den militära chefen den uppgift som skall lösas samt, därest våld erfordras för uppgiftens lösende, lämna honom anvisningar angående det våld som av den militära personalen får användas. I övrigt skall för den militära personalen i tillämpliga delar gälla vad som finnes stadgat i den föreslagna kungörelsen angående polismans rätt att bruka våld.

Bestämmelserna angående militär personals användande till avvärjande av överhängande fara för liv eller egendom samt för eldsläckning ha såsom förut framhållits sammanförts i en särskild författning.

Behörig att begära militärhandräckning för dylika ändamål bör vara Konungens befallningshavande, landsfogden i vad rör hans tjänstgöringsområde samt polischefen i orten. Även för de uppgifter varom här är fråga synes framställning om militärhandräckning kunna göras till regementschef eller chef för annat självständigt förlagt truppförband eller därmed jämställda militära chefer.

Av ekonomiska och praktiska skäl är det ej möjligt att hålla så stora poliskårer, att antalet ordinarie befallningshavare alltid kan motsvara behovet i varje särskilt fall. Framför allt kan under inrepolitiskt oroliga tider behovet av ordningspolispersonal vara kännbart. Utredningsmännen vilja i detta sammanhang framföra den tanken, att genom frivilliga avtal med värnpliktig personal, som med godkända betyg undergått fältpolisutbildning och sålunda erhållit en grundläggande polisutbildning, sådan vid behov ställes till civil polismyndighets förfogande. Dylika avtal böra upprättas i samråd med de militära myndigheter, under vilka fältpolispersonalen närmast lyder. Under tjänstgöringen bör tjänsten naturligtvis fullgöras i civil polisuniform. Dessa befallningshavare äro visserligen spridda över hela landet men

kunna särskilt i de större samhällena komma att utgöra ett relativt stort tillskott till den ordinarie polisstyrkan.

I enlighet med vad sålunda anförts ha utredningsmännen upprättat förslag till *dels* kungörelse angående användande av militär personal för att upprätthålla allmän ordning och säkerhet *dels ock* kungörelse angående användande av militär personal för att avvärja överhängande fara för liv eller egendom samt för eldsläckning. Rörande det närmare innehållet i de föreslagna författningarna hänvisas till förslagen.

VII. Polisens ställning i krig.

Polismakten i bemärkelse av organiserade, beväpnade och disciplinerade kårer under civilt befäl men fristående från krigsmakten är en företeelse av sent datum. I Sverige liksom i de europeiska staterna i allmänhet utfördes långt in på 1800-talet åtskilliga uppgifter för ordningens upprätthållande av militär personal, medan andra uppgifter voro överlämnade åt nattvaktare, ordningsvakter m. fl. med ringa eller ingen utbildning och med en övervägande civil prägel. Beträffande dessa senare förelåg i de hänseenden varom nu är fråga icke något behov av särskilda regler, utan de voro i vad angick förhållandet till fientlig krigsmakt likställda med civilbefolkningen i allmänhet. Läget har blivit annorlunda, sedan polisen i de flesta länder erhållit karaktären av en särskild kår av utbildad, enhetligt organiserad och uniformerad personal. Dessutom har polisen utrustats med en beväpning, som visar tendenser att bliva mer omfattande och effektiv, samt försetts med moderna transport- och förbindelsemedel såsom motorfordon och radio. Polisen representerar numera en organiserad styrka i det allmännas tjänst med förmåga att i viss utsträckning bjuda försvar.

Det moderna kriget har antagit allt mera total karaktär. Tidigare voro stridshandlingarna i huvudsak inskränkta till en eller flera någorlunda bestämda fronter. I hemorten bakom dessa kunde i regel den egna polisen fullgöra sina uppgifter utan att komma i beröring med fientlig krigsmakt. Förhållandena äro annorlunda nu, då ej blott enstaka soldater, spioner och sabotörer kunna släppas ned med fallskärm, utan hela avdelningar av luftlandnings- och fallskärmstrupper kunna landa djupt inne i det egna landet. Motoriserade förband kunna även snabbt tränga in långt bakom fronterna.

För en anfallen stat, som förfogar över en modern polisorganisation, bör det under dessa förhållanden icke vara uteslutet att i vissa situationer även kunna anlita polisen för landets försvar. Det blir då nödvändigt att klargöra omfattningen av polisens folkrättsliga befogenheter.

Under antiken och långt in i medeltiden betraktades de krigförande ländernas hela befolkning som stridande. I varje fall på den sida som kämpade i eget land fanns vanligen ingen utpräglad skillnad mellan armén, vilken ofta saknade enhetlig uniformering, och civilbefolkningen. En anfallande här fick räkna med att röna motstånd från befolkningen i dess helhet, som drog 'man ur huse'. Genom tillkomsten av eldvapnen samt bildandet av stående härar blev civilbefolkningens medverkan allt mera överflödig. Uniformering infördes, varigenom det blev lättare att skilja på stridande och icke stridande. Såväl bland de folkrättsliga författarna som inom den allmänna opinionen stad-

gade sig efter hand uppfattningen, att det fanns en bestämd gräns mellan dessa båda kategorier. Själva gränsdragningen var emellertid ganska osäker.

Under napoleonskrigen uppträdde särskilt i Spanien och i Tyrolen s. k. guerillas och friskaror, vilka Napoleon vägrade tillerkänna karaktär av kombattanter. I varje fall vad Spanien angick var denna Napoleons ståndpunkt enligt då rådande folkrättsliga betraktelsesätt sannolikt berättigad. De spanska guerillas synas nämligen ha varit synnerligen löst organiserade. Även inom de av franska trupper mer eller mindre ockuperade områdena ha de än överfallit franska avdelningar än givit sig sken av att vara fredliga invånare. Under kriget i Tyskland 1813 organiserades åtskilliga preussiska frikårer. Dessa sökte visserligen operera i de franska truppers ryggar, alltså inom ockuperat område, men de voro enhetligt uniformerade samt kommenderades av officerare, vilka av konungen av Preussen utnämns att föra befäl över respektive kårer. Ehuru dessa trupper otvivelaktigt enligt folkrätten voro kombattanter, benämndes de av Napoleon 'rövare' och behandlades som francirörer.

Under fransk-tyska kriget 1870—1871 förordnade den franska regeringen om en allmän folkbeväpning omfattande vapenföra manliga medborgare från 21 till 40 år. De uppbådade skulle erhålla en viss organisation men ingen uniformering, blott vissa enhetliga kännetecken (blå skjorta med rött band). Den tyska krigsledningen vägrade godtaga dessa såsom stridande med mindre de voro försedda med personliga inkallelseorder, ett krav som senare tyska folkrättsförfattare erkänna ha varit alltför strängt.

På initiativ av tsar Alexander II sammanträdde år 1874 i Bryssel en internationell konferens, där samtliga europeiska stormakter och åtskilliga andra stater voro representerade. Även Sverige deltog i konferensen. Denna konferens antog en deklaration, innefattande bl. a. bestämmelser om vilka, som skola erkännas som stridande, om kombattanter och non-kombattanter. Deklarationen blev aldrig ratificerad av någon av de deltagande staterna och trädde sålunda icke i kraft. De bestämmelser varom nu är fråga intogs emellertid nästan oförändrade i lantkrigsreglementet av år 1907.

På rysk inbjudan sammanträdde 1899 en konferens i Haag, där nästan samtliga civiliserade stater voro företrädde. Vid konferensen avslöts ett flertal konventioner, däribland konventionen den 29 juli 1899 om lantkrigets lagar och bruk. Vid en ny konferens i Haag år 1907 verkställdes bl. a. en revision av 1899 års konvention, utmynnande i konventionen den 18 oktober 1907 om lantkrigets lagar och bruk (fjärde Haagkonventionen). Denna har ratificerats av Sverige.

Enligt konventionens art. 1 utfästa sig de kontraherande parterna att till sina lantstridskrafter utfärda instruktioner överensstämmande med det vid konventionen som bilaga fogade 'Reglementet rörande lagar och bruk i lantkriget', vanligen benämnt 'Lantkrigsreglementet'. I art. 2 förklaras, att reglementets bestämmelser endast äro tillämpliga mellan de fördragsslutande makterna och blott om samtliga krigförande biträtt konventionen. Enahanda bestämmelser finnas i 1899 års konvention.

Nästan samtliga civiliserade stater ha undertecknat och ratificerat konventionerna av 1899 och 1907 samt förbundet sig att iakttaga endera, vilket vad lantkriksreglementet angår i själva verket är detsamma, då de mindre ändringar som skilja 1907 års text till lantkriksreglementet från 1899 års konvention icke beröra art. 1 och 2. Sovjetunionen har icke biträtt fjärde Haagkonventionen. I själva verket torde det emellertid vara av underordnad betydelse om en eller annan stat icke biträtt konventionen. Dess allmänna regler torde nämligen få anses utgöra en del av folkrätten och böra tjäna till rättesnöre för samtliga civiliserade stater.

Av lantkriksreglementet äro i förevarande sammanhang blott art. 1 och 2 av betydelse. Dessa ha följande lydelse.

Art. 1. Krigets lagar, rättigheter och skyldigheter hava tillämpning icke blott å hären, men även å milistrupper och avdelningar av frivilliga under förutsättning att dessa trupper och avdelningar uppfylla följande villkor:

1) att de stå under befäl av en person, som är ansvarig för sina underordnade;

2) att de bära ett bestämt och på avstånd igenkännligt utmärkande tecken;

3) att de bära sina vapen öppet; samt

4) att de vid sina operationer iakttaga krigets lagar och bruk.

I de länder, där milistrupper och avdelningar av frivilliga utgöra armén eller del därav, inbegripas de under benämningen armé.

Art. 2. Befolkningen i ett icke besatt område, vilken vid fiendens annalkande självmant griper till vapen för att bekämpa de inryckande trupperna, men icke hunnit organisera sig i enlighet med bestämmelserna i artikel 1, skall betraktas som krigförande, om densamma bär sina vapen öppet samt iakttaga krigets lagar och bruk.

De i art. 1 under 3) och 4) upptagna villkoren äro självklara för all krigsföring. Även reguljära trupper, som skulle åsidosätta dessa villkor, förlora det skydd som folkrätten tillerkänner krigsdeltagare t. ex. att, om de gripas, behandlas som krigsfångar; en motståndare är berättigad mot dem till gripa repressalier. Villkoren 1) och 2) äro givetvis alltid uppfyllda av reguljära trupper. De ha emellertid givits en vidare formulering än vad som erfordras för dylika trupper. Avsikten härmed är att möjliggöra för en angripen stat att utnyttja folkets kraft och förmåga av militärt motstånd utan hinder av att uniformer icke finnas i tillräckligt antal eller att organisationen måste improviseras.

Å andra sidan innebära reglerna i art. 1 tillgodoseendet av ett för reguljära arméer och deras ledning mycket viktigt önskemål. Det är nämligen icke medgivet för medborgare i angripen stat att än deltaga i krigsoperationer och än söka undandraga sig den fientliga krigsmakten eller söka utgångsställningar för nya anfall under sken av att tillhöra den fredliga civila befolkningen.

Art. 2 utgör en undantagsbestämmelse till förmån för befolkningen i land, som blivit utsatt för invasion. Om denna vid fiendens annalkande spontant griper till vapen, skall den erkännas som krigförande även innan folkresningens deltagare hunnit organisera sig och förse sig med utmärkande kännetecken.

En polisavdelning står under befäl av en person, som är ansvarig för sina underordnade. Den är iklädd fastställd uniform. Den synes uppfylla de krav som uppställas i art. 1. Att tvekan likväl på vissa håll råder rörande dess rätt att anses som krigförande beror på formuleringen av ingressen i art. 1. Om polisen icke tillhör hären, icke utgör milistrupp och icke heller avdelning av frivilliga, kan man med ett mera formellt betraktelsesätt säga sig, att den icke kan vara krigförande, ehuru den uppfyller de i artikeln under 1) — 4) uppräknade villkoren. Härvid bör emellertid betänkas, att internationella avtal av förevarande beskaffenhet icke böra tolkas strängt bokstavligt utan i enlighet med avsikten vid deras tillkomst och under hänsynstagande till sedermera inträdda ändrade förhållanden. Folkkrättens regler, även om de såsom i förevarande fall kodifierats i traktatform, ha icke samma grad av oföränderlighet som texter, tillhörande särskilda staters interna lagstiftning. Folkkrätten tager intryck av samhällsutvecklingen och krigskonsstens förändringar. De särskilda staterna kunna genom sina lagstiftande organ ändra sina lagar, så snart ändrade förhållanden det påkalla. Staterna emellan kan man icke räkna med att så kan ske. Under krigstid är det i varje fall omöjligt.

Det må även erinras, att man vid lantkrigsreglementets redigering var fullt medveten om att detta icke kunde fullständigt reglera allt som rörde lantkrigföringens folkrättsliga sida. I ingressen till fjärde Haagkonventionen förklaras fördenskull, att det icke varit möjligt för de höga fördragsslutande parterna att överenskomma om bestämmelser omfattande alla de fall, som i verkligheten kunna förekomma, samt att i avvaktan på utarbetandet av en fullständigare sammanfattning av krigets lagar befolkningarna och de krigförande i de fall, som icke innefattas i lantkrigsreglementet, skulle förbliva under de folkrättsliga grundsatsernas skydd och herravälde, sådana dessa grundsatser framgått ur de mellan civiliserade nationer vedertagna sedvänjor, mänsklighetens bud och det allmänna rättsmedvetandets krav.

Nu antydda synpunkter synas berättiga till den uppfattningen, att uniformerad eller med enhetliga kännetecken försedd polis, som medverkar vid stridshandlingar, folkrättsligt bör vara att anse som krigsdeltagare, innebärande bl. a. rätt för dem som eventuellt falla i fiendens händer att bli behandlade som krigsfångar.

Denna slutsats bestyrkes genom det förhållande, att i flera stater, beträffande vilka utredningsmännen erhållit upplysningar, polisen anses böra ingripa mot t. ex. enstaka fientliga soldater, fallskärmshoppare samt eventuellt mot mindre avdelningar utan att det ansetts erforderligt utfärda några författningar angående polisens egenskap av krigförande eller fastställa några speciella emblem att bäras jämte uniformen. I andra länder åter har det uttryckligen stadgats, att polisen eller del därav i händelse av krig skall anses tillhöra krigsmakten.

Det synes emellertid icke tillrådligt att på en så viktig punkt låta någon om än svagt grundad tveksamhet kvarstå, när den folkrättsliga situationen kan fullt klart fixeras genom en så enkel åtgärd som den att — i likhet med

exempelvis Schweiz — i författning stadga, att polisen i händelse av krig skall tillhöra krigsmakten.

När här ovan talats om polis, har närmast avsetts uniformerad sådan (ordningspolis). Icke uniformerad polis kan genom frivilligt anläggande av emblem komma in under definitionen på krigförande frivilligavdelning enligt lantkrigsreglementets art. 1. Även utan sådant emblem har dylik polis lika stor rätt som den civila befolkningen i allmänhet att deltaga i folkresning under de förutsättningar som angivas i reglementets art. 2. I Sverige torde likväl behov av dylika utvägar knappast föreligga. Kriminalpolisens uppgifter i krigstid äro tillräckligt omfattande utan att den behöver användas för uppgifter, som kunna inveckla den i några egentliga stridshandlingar.

Framhållas må, att ingenting i lantkrigsreglementet eller folkrätten i övrigt lär förbjuda icke uniformerad polis att bakom fronten ingripa mot t. ex. enskilda fientliga soldater, marodörer, spioner, sabotörer, vare sig dessa nedsläppts från luften eller eljest på grund av krigshändelsernas utveckling kommit att, skilda från sina truppförband, ströva omkring bakom fronten.

Den verkställda utredningen har givit vid handen, att frågan om polispersonalens ställning i krig nu bör få sin lösning. Den osäkerhet som för närvarande råder på detta område kan giva anledning till allvarliga motsättningar eller missgrepp vid ett fientligt anfall mot vårt land.

Polisen torde ej kunna utan vidare lämnas utanför försvarsåtgärderna i en krigssituation. Med hänsyn till vårt lands relativt svaga polisorganisation anse utredningsmännen det uppenbart, att polispersonalen icke bör deltaga i militära operationer i egentlig mening. Däremot torde polisen vara såväl skyldig som berättigad att under vissa förhållanden ingripa mot oförmodat uppträdande fallskärmssoldater eller främmande soldater, som äro på väg att skada kraftstationer, broar eller dylikt. De uppgifter som därvid kunna komma i fråga för polisen att lösa med anlitande av vapen kunna anses falla inom ramen för polisverksamheten i allmänhet. Polisens skyldighet att skydda svenska intressen skall sålunda gälla även i förhållande till utländskt krigsfolk.

För att undanröja den tvekan som må råda beträffande polisens ställning under utövande av förenämnda verksamhet ha utredningsmännen funnit det erforderligt att föreslå en lagbestämmelse av innehåll att polisen skall vid krig tillhöra krigsmakten i den omfattning och i de hänseenden som Konungen bestämmer. Därigenom jämställes polisen ur folkrättslig synpunkt med de militära förbanden. I åtskilliga hänseenden — t. ex. beträffande polisens ställning till den militära organisationen och rättsskipningen — bör naturligen ingen förändring ske i förhållande till vad som gäller under fred. Här om och jämväl i övrigt såvitt angår den omfattning vari polisen skall vara verksam gentemot fientliga krigsmän bör det ankomma på Kungl. Maj:t att förordna.

I enlighet med det ovan anförda ha utredningsmännen upprättat bifogade förslag till lag om polisens ställning i krig.

Förslag

till

lag om ändrad lydelse av 5 kap. 8 § strafflagen.

Härigenom förordnas, att 5 kap. 8 § strafflagen skall erhålla följande ändrade lydelse.

8 §.

Rymmer fånge eller häktad eller den, som är kvarhållen såsom misstänkt för brott, eller sätter han sig till motvärn emot fångvaktare eller annan, som honom från rymning hindra vill; då må det våld brukas, som till rymningens förekommande nödigt är. Sätter sig fånge eller häktad person till motvärn emot föreståndare eller uppsyningsman vid straffinrättning eller häkte, då denne honom till ordning inom inrättningen eller häktet hålla skall; då må ock det våld brukas, som till ordningens bibehållande är nödigt. Lag samma vare, där annan än fånge, häktad eller kvarhållen sätter sig med våld eller hot emot den, som vill hindra rymningen eller bibehålla ordningen.

Vad sålunda stadgats gälle ock där den, som skall häktas, sätter sig till motvärn emot den, som äger verkställa häktningen eller därvid biträder, eller där den, som begått brott vara straffarbete kan följa och anträffas å bar gärning eller flyende fot, söker undkomma polisman, som skall gripa honom, eller där någon sätter sig med våld eller hot emot polisman, som vidtager tjänsteåtgärd för ordningens upprätthållande eller säkerhetens trygghande, ävensom där någon eljest hindrar polisman att genomföra en tjänsteåtgärd.

Ej må dock i fall, som ovan sägs, större våld brukas än som kan anses försvarligt med hänsyn till behovet av tjänsteåtgärdens fullgörande och beskaffenheten av det motstånd som göres.

Denna lag träder i kraft den

F ö r s l a g

till

kungörelse angående polismans rätt att bruka våld.

Härigenom förordnas som följer.

Allmänna bestämmelser.

1 §.

Polisman¹ må bruka våld i tjänsteutövning² under iakttagande av vad i denna kungörelse är stadgat.³

¹ Innebörden av begreppet polisman är här densamma som inom gällande polislagstiftning.

² Rätten att bruka våld tillkommer polisman endast då han befinner sig i utövning av sin befattning antingen enligt order från överordnad befattningshavare eller på grund av föreskrift i den för hans tjänst gällande instruktionen eller reglementet.

³ Såsom i redogörelsen för det huvudsakliga innehållet i utredningsmännens förslag angivits är det icke möjligt att för alla tänkbara situationer reglera polismans rätt att bruka våld. Vad i kungörelsen föreskrivits får emellertid anses innefatta den yttre ram, inom vilken de situationer kunna utspelas, där ett ingripande med våld kan vara påkallat.

2 §.

Är annan än polisman enligt lag berättigad att bruka våld i tjänsteutövning,¹ skall han i sådant hänseende vara underkastad vad enligt denna kungörelse gäller beträffande polisman.

¹ Detta stadgande avser bl. a. de i 5 kap. 8 § strafflagen angivna fall, då t. ex. fångvaktare äger rätt att bruka våld mot fånge, som rymmer eller vid försök till rymning sätter sig till motvärn, ävensom de fall, då föreståndare eller uppsyningsman vid straffinrättning eller häkte brukar våld mot fånge eller häktad, som stör ordningen inom inrättningen eller häktet. Utöver bestämmelserna i denna kungörelse gäller för fångvårdspersonal § 13 instruktionen för fånggevaldiger den 21 december 1865 och § 4 fångvårdsstyrelsens arbetsordning för fångvårdsstaten den 9 april 1923.

3 §.

Våld får utövas med egna kroppskrafter eller genom användande av

- 1) batong, ridpiska och sabel;
- 2) pistol och revolver (skjutvapen);
- 3) helautomatiska skjutvapen;
- 4) gasredskap;
- 5) hand- och fotbojor (fängsel);¹ samt
- 6) tjänstehund.²

Är polisman vid tjänsteförrättning, som nödvändiggör användande av vapen, icke utrustad därmed eller har han blivit berövad sitt vapen, äger han använda annat, med vapnet jämställt föremål.³

¹ Till fängsel hänföras även handkedjor, rep eller dylikt.

² Det torde ha förekommit, att polischef i sin planläggning av polisarbetet inom distriktet upptagit anordning för vattenbegjutning som hjälpmedel. Utredningsmännen ha — såsom i det föregående anmärkts — övervägt att upptaga jämväl detta medel bland dem polisman äger begagna men funnit detta mindre lämpligt. Klart är emellertid, att polischef kan vara berättigad att tillgripa andra medel än de i denna paragraf angivna, med vilka intrång i kroppslig integritet kan ske och vilka kunna anses vara likartade, t. ex. vattenbegjutning och användande av strålkastare. Begagnande av s. k. skendödspistol kan också komma ifråga.

³ Sålunda är polisman, som icke är utrustad med vapen eller som blivit berövad vapnet, berättigad att använda ett tillhygge t. ex. för att freda sig i en nödvärns-situation.

4 §.

Polisman skall vara väl förtrogen med egenskaperna hos det vapen som han för tjänsten blivit tilldelad.

Under tjänstgöring får polisman icke lämna sitt vapen ifrån sig. Skjutvapen skall vara laddat och säkrat.¹

¹ Bestämmelserna i denna paragraf torde rätteligen böra upptagas i en polisinstruktion. I avbidan på en allmän överarbetning av den nuvarande normalinstruktionen — vilken överarbetning snarast synes böra ske — har det ansetts lämpligt att i denna kungörelse upptaga ifrågavarande bestämmelser.

5 §.

Polisman skall i första hand genom upplysningar och anmaningar söka åstadkomma rättelse.

Våld får endast tillgripas då det är uppenbart, att tjänsteuppgiften icke kan lösas genom andra medel.

Vid val mellan olika former av våld skall det lindrigaste våld som kan leda till det önskade resultatet användas. Användande av skjutvapen bör i det längsta undvikas.

Missförhållande får icke föreligga mellan det våld som användes och den rättighet eller det intresse som skall skyddas.

Våld får ej brukas längre än vad som är oundgängligen nödvändigt.

6 §.

Brukar polisman våld, skall detta ske med besinning, så att icke större skada tillfogas än som är oundgängligen nödvändig.¹ Har någon skadats genom våld från polismannens sida, skall den skadade genom polismannens försorg beredas tillfälle att erhålla läkarvård.

Våld får i regel icke brukas mot barn, åldringar eller andra hjälplösa personer.²

¹ Polisman skall uppträda värdigt och besinningsfullt. Är han nödsakad att använda våld, får han icke bliva upphetsad och låta förleda sig till en oförnuftig och

planlös användning av kroppskrafter eller vapen eller andra hjälpmedel. Allmänheten är mycket känslig för en mindre lämplig användning av våld och ett otillbörligt användande kan fullständigt vända folkstämningen mot polismannen.

² Därest på plats, där oroligheter pågå eller befaras, barn, åldringar eller andra hjälplösa personer uppehålla sig, bör polismannen i första hand på lämpligt sätt söka få dem avlägsnade.

Anlitande av egna kroppskrafter.

7 §.

Anlitar polisman egna kroppskrafter¹ för att betvinga en motståndare, skola endast sådana grepp eller slag användas vilka icke äro ägnade att medföra men för motståndaren.

Är polisman berättigad till nödvärn, får jämväl svårare kroppsligt våld användas.

¹ Att angiva alla de fall, då polisman äger använda egna kroppskrafter för att genomföra sina tjänsteuppgifter, kan ej komma ifråga. Det ligger i sakens natur, att en polisman utan något stadgande i författning skall äga rätt att t. ex. gripa en person i armen för att föra bort honom från en plats, där han trots förbud uppehåller sig, eller att vid passivt motstånd med tjänliga medel och under anlitande av egna kroppskrafter föra undan honom från en offentlig plats.

Våld genom anlitande av egna kroppskrafter bör om möjligt endast utövas genom sådana brottar- eller jiu-jitsugrepp, vilka äro reglementerade eller vedertagna inom idrotten. Därest polisman icke till fullo behärskar de olika greppen, bör han använda dem med stor försiktighet, då dessa grepp begagnade med oförstånd stundom kunna medföra stor skada.

8 §.

Har skada¹ uppkommit å motståndaren genom våld som avses i 7 §, skall polismannen därom skyndsamt avgiva skriftlig rapport till närmaste förman.²

¹ Även om skadan är ringa skall rapport avgivas. Det kan nämligen bereda svårigheter att från början överblicka följderna av det inträffade.

² Att polisman skyndsamt skall avgiva rapport betyder, att polismannen skall, så snart den ifrågavarande tjänsteuppgiften utförts, rapportera vad som inträffat. Föreskriften innebär en garanti för att våld ej kommer att brukas i andra fall än då det kan anses påkallat. Den medför tillika en möjlighet till kontroll över att våld icke användes godtyckligt.

Batong, ridpiska och sabel.

9 §.

Användande av batong är en lindrigare form av våld än användande av sabel.¹ Ridpiska är i denna kungörelse att jämställa med batong.

Vid användande av batong och sabel skall polismannen söka rikta slag mot motståndarens armar och rygglut.² Äro dylika vapenrörelser icke tillfyllest, får vapnet användas på ett mera verksamt sätt. Sabel får användas som stötvapen allenast vid nödvärn.

Ridpiska får blott användas av beriden polisman.³

¹ Med hänsyn till stadgandet i 5 § tredje stycket skall polisman i första hand begagna batong, därest detta kan leda till det önskade resultatet. Om detta vapen ej är tillräckligt, får sabeln användas. Utredningsmännen förutsätta, att polismännen erhålla utbildning i rätta handhavandet av sabeln i huvudsaklig överensstämmelse med de för sabelfäktning gällande regler.

² Slag få sålunda icke riktas mot huvud, bröst, handleder eller andra mera ömtåliga delar.

³ Ridpiska är egentligen icke ett vapen utan ett hjälpmedel för den beridne polismannen vid hanterandet av hästen. Då denne polisman icke lämpligen kan utrustas med batong, bör han i stället få använda ridpiska som vapen.

10 §.

Gör polisman bruk av batong eller sabel, skall han därom skyndsamt avgiva skriftlig rapport till närmaste förman.¹

¹ Se not 2 till 8 §.

11 §.

Batong och sabel få användas

1. för att avvärja lindrigare våld eller hot om omedelbart förestående dylikt våld mot polismannen själv eller annan;¹

2. när fånge,² häktad, kvarhållen eller anhållen³ sätter sig till motvärn mot den, som vill hindra honom från rymning, eller den, som skall anhållas eller häktas, sätter sig till motvärn mot den, som skall verkställa anhållandet eller häktningen; samt

3. då någon med våld eller hot om våld så ock eljest söker hindra polisman vid tjänsteförrättning.⁴

¹ Här avses den nödvärnssituation varom stadgas i 5 kap. 10 § strafflagen.

² Spörsmålet om vad som förstås med begreppet fånge har tidigare i andra sammanhang dryftats utan att det lett till något slutgiltigt resultat. Med fånge förstås den som undergår straffarbete (strafffånge), den som undergår omedelbart för brott ålagt fängelse eller sådant straff i förening med fängelse, vartill ådömda böter förvandlats (fängelsefånge), den som undergår enbart fängelse, vartill ådömda böter förvandlats (bötesfånge), den som på grund av ådömt tvångsarbete är intagen å fängvårdsanstalt (tvångsarbetare) samt den som undergår förvaring (förvarad) eller internering (internerad). Vidare torde även person, som avtjänar ungdomsfängelse eller tvångsuppfostran, i nu angivna hänseende vara att anse som fånge. Däremot är den som genom laga kraftägande utslag förklarats på grund av sin sinnesbeskaffenhet från ansvar fri och förvaras å sinnessjukavdelning vid fångvården (straffriförklarad) eller den som är intagen å arbetshem ej att anse som fånge.

³ I straffprocessuellt hänseende är polisens rätt att anhålla för brott misstänkta personer icke reglerad i svensk rätt. Strafflagens promulgationsförordning 19 § 10. stadgar visserligen, att brottsling, som träffas å bar gärning eller flyende fot eller som av länsstyrelse efterlyses för brott, må av en var gripas i de fall häktning kan ske, men polisens befogenhet att anhålla brottsling är i övrigt icke i författning närmare reglerad. Enligt vedertagen terminologi inom såväl domstols- som polis- och åklagarväsendet förekommer begreppet anhållande sedan lång tid tillbaka. Därmed förstås den åtgärd varigenom en polisman berövar en person, som begått eller är skäligen misstänkt för en förseelse eller ett brott, rådigheten över sig själv, t. ex. genom att föra honom till en polisstation för förhör. Efter förhöret blir den anhållne antingen frigiven eller kvarhållen. Därest han kvarhålls, sker

detta stundom för att utredning skall kunna åstadkommas, huruvida häktning bör äga rum eller ej.

⁴ Stadgandet avser t. ex. de fall, då någon söker hindra polisman att anhålla en person eller söker fritaga en anhållen. Vid genomförande av en tjänsteförrättning kan polisen icke tillåta någon inblandning från utomstående. Samhällets auktoritet fordrar, att en tjänsteförrättning genomföres utan hänsyn till eventuellt motstånd; detta gäller ej minst vid anhållanden. För en tillämpning av stadgandet erfordras icke, att polismannen utsättes för ett angrepp eller hot om angrepp å sin person, utan det är tillräckligt, att en eller flera personer med våld eller hot om våld vilja hindra polismannen att anhålla en person eller försöka att med våld fritaga en anhållen. Därest polismannen kan få våldet att upphöra t. ex. genom att tala förstånd med den angripande och att omtala för honom de påföljder, som han utsätter sig för genom sitt förfarande, har polismannen ej rätt att bruka batongen eller sabeln. Med stadgandet avses även ett passivt motstånd mot polismannen vid t. ex. återställande av ordning på en offentlig plats.

12 §.

Polispersonal i trupp äger använda batong eller sabel allenast på order¹ av truppens befälhavare², såframt icke enskild polisman utsättes för sådant våld eller hot varom sägs i 11 § 1.

¹ Stadgandet har sin grund däri, att verkan av dessa vapen kan beräknas bliva kraftigare vid ett samfällt ingripande än då vapnet användes av en enstaka polisman. Blir polisman skild från truppen eller blir befälhavaren hindrad att utöva ledningen, äger enskild polisman naturligtvis vid behov på eget initiativ begagna batongen eller sabeln. Samma rätt tillkommer honom under alla förhållanden, då han blivit försatt i en nödvärnssituation.

I kungörelsen utsäges ej direkt under vilka förutsättningar truppens befälhavare äger beordra användandet av batong och sabel. Det är emellertid uppenbart, att detta endast får ske i överensstämmelse med kungörelsens föreskrifter. Den som giver order om användning av batong och sabel bär ansvaret härför. Han ansvarar emellertid icke för om de enskilda polismännen i strid mot givna order använda sina vapen.

² Utredningsmännen förutsätta, att enhetliga kommandoord för polispersonalens uppträdande i trupp skola komma till användning. Dessa kommandoord böra upptagas i en särskild instruktion.

Skjutvapen.

13 §.

Innan polisman¹ använder skjutvapen, åligger det honom, där så kan ske utan uppenbar fara för honom själv eller för person, som han skall skydda, att varna den angripande eller flyende och därvid tillkännagiva, att denne utsätter sig för fara, om han fullföljer sitt uppsåt.

Varning gives genom tillrop eller genom avlossande av skott i luften.² Åtlyder icke den anropade polismannens tillsägelser, skall varningen upprepas, om detta medhinner och förhållandena i övrigt så medgiva.

Vid stillande av uppror och upplopp gäller därjämte vad särskilt är stadgat.³

¹ Att icke vilken polisman som helst bör få använda skjutvapen ligger i sakens natur. Utredningsmännen ha i det föregående framhållit önskvärdheten av att polis-männen erhålla en tillfredsställande utbildning i handhavandet av vapen samt att de jämväl genom upprepade övningar vidmakthålla den en gång förvärvade skjut-skickligheten.

² I första hand bör varningen givas genom tillrop. Ett skrämshot kan under olyckliga omständigheter få allvarliga följder. Den muntliga varningen gives i form av ett efter förhållandena lämpat tillrop, t. ex. »Stanna». Åtlydes icke tillsägel-sen, skall polismannen, om detta medhinnas eller förhållandena i övrigt medgiva det, ropa: »Om Ni inte stannar, så skjuter jag» e. d. I de av överbefälhavaren den 28 maj 1942 fastställda föreskrifterna angående användning av vapen vid upp-rätthållande av allmän ordning m. m. finnas flera exempel på tillrop, framför allt då det gäller att skingra en folkmängd utomhus eller i samlingslokaler. Liknande tillrop synas böra komma till användning även inom den civila polisverksam-heten.

³ Hänvisningen avser stadgandet i 10 kap. 12 § strafflagen, enligt vilket folk-mängden i regel ljudligt tre gånger i Konungens namn skall uppmanas att åtskiljas vid äventyr att vapenmakt eljest användes. Detta är en föreskrift som under alla förhållanden skall iakttagas. Enligt vad utredningsmännen tidigare framhållit, får 10 kap. 12 § strafflagen anses gälla icke blott som i lagrummet sägs krigsmanskap utan även civil polispersonal.

14 §.

Nödgas polisman göra bruk av skjutvapen, skall han, när förhållandena icke göra annat förfarande erforderligt, eftersträva att för tillfället oskadlig-göra den angripande eller flyende¹ genom skott mot arm eller ben för att omöjliggöra för angriparen att begagna vapen eller för den flyende att fort-sätta flykten.²

Där så kan ske utan fara för polismannen och utan att en flyende där-igenom får tillfälle att undkomma, bör första skottet riktas mot marken vid sidan av den flyende.

Föreligger fara för att ovidkommande person kan skadas vid skottloss-ning, må eld icke öppnas, med mindre detta är oundgängligen nödvändigt.³

¹ Här utsäges, att polisman under skjutningen bör eftersträva att endast för till-fället oskadliggöra den angripande eller flyende, såvida icke förhållandena göra ett annat förfaringsätt erforderligt. Det sistnämnda kan föreligga, då polismannen t. ex. utsättes för ett omedelbart förestående livsfarligt angrepp, alltså en sådan nödvärnssituation som avses i 5 kap. 7 § strafflagen.

² Att rikta skott mot armen bör endast ske på nära håll och då det föreligger stor risk för att motståndaren skall gå till anfall mot polismannen. På längre av-stånd bör polismannen däremot ej skjuta mot armen med hänsyn till risken att träffa bålen. Skottet bör i stället riktas mot benen. Polismannen bör undvika att sikta mot armbågs- eller knäleder.

³ Om t. ex. fånge eller anhållen person rymmer från polismannen och sticker sig undan i en folkmängd, äger polismannen icke skjuta efter honom. I en sådan situa-tion får polismannen uppmana de närvarande att vara honom behjälpliga med att fasttaga rymmaren. Befinnes det emellertid oundgängligen nödvändigt, får polis-mannen begagna skjutvapen. Ett sådant fall föreligger, då en förbrytare eller sinnes-sjuk person själv begagnar eller står i begrepp att begagna ett laddat skjutvapen eller en yxa eller en dragen kniv eller ett liknande livsfarligt vapen.

15 §.

Gör polisman bruk av skjutvapen, skall han därom skyndsamt avgiva skriftlig rapport till närmaste förman.¹ Rapporten skall genast insändas tjänstevägen i Stockholm till överståthållarämbetet och eljest till länsstyrelsen.²

¹ Se not 2 till 8 §.

² En tjänsteåtgärd av detta slag måste anses så allvarlig, att högsta polismyndigheten i länet (Stockholm) omedelbart bör föranstalta om närmare utredning i saken, därest anledning härtill synes föreligga. Genom dessa rapporter blir det jämväl möjligt för högsta polismyndigheten i riket att från tid till annan skaffa sig upplysning om polisens användning av skjutvapen.

16 §.

Skjutvapen får användas

1. för att avvärja svårare våld eller hot om överhängande fara för dylikt våld mot polismannen själv eller annan;¹
2. när fånge, häktad eller kvarhållen rymmer;
3. när den, som begått brott, varå straffarbete kan följa, och anträffas å bar gärning eller flyende fot, söker genom flykt undkomma polisman som skall verkställa anhållande;
4. vid skyddande av fridlyst område; samt
5. för att stilla uppror och upplopp.²

¹ Här avses den nödvärnssituation varom stadgas i 5 kap. 7 § strafflagen.

² Utredningsmännen ha ansett lämpligt att klart och tydligt ange i vilka fall skjutvapen får användas. I detta sammanhang hänvisas till stadgandet i 5 § tredje stycket, att vid val mellan olika former av våld det lindrigaste våld, som kan leda till det önskade resultatet, skall användas, samt att användandet av skjutvapen i det längsta bör undvikas. Ett villkor för användande av skjutvapen är sålunda, att andra medel icke äro tillräckliga för att lösa tjänsteuppgiften. Beträffande andra medel avses här närmast batong och sabel samt för den ridande polisen ridpiska. Det överlämnas sålunda beträffande fallen 1.—4. åt den enskilde polismannen och i övrigt åt befälhavaren för polistruppen att avgöra, om icke sist angivna medel kunna vara tillräckliga. Kan detta antagas få skjutvapen icke komma till användning.

17 §.

Polispersonal i trupp äger använda skjutvapen allenast på order¹ av truppens befälhavare,² såframt icke enskild polisman utsättes för sådant våld eller hot varom sägs i 16 § 1.

¹ Se not 1 till 12 §.

² Se not 2 till 12 §.

Helautomatiska skjutvapen.

18 §.

Helautomatiska skjutvapen böra om möjligt före eldgivningens början vara genom stöd eller dylikt inriktade mot avsedd riktpunkt.

Vid eldöppnandet bör eldslaget eld patronvis¹ användas. Om läget så kräver, får därefter övergång till annat eldslag äga rum.

¹ Härmed avses att endast ett skott avlossas vid varje avfyring.

19 §.

Helautomatiska skjutvapen få endast användas för att stilla uppror och upplopp.¹

¹ Utredningsmännen förutsätta, att dessa vapen endast komma till användning vid upplopp av särskilt allvarlig karaktär samt uppror. I detta sammanhang hänvisas till stadgandet i 4 §, att polisman skall vara väl förtrogen med egenskaperna hos det vapen som han för tjänsten blivit tilldelad.

Gasredskap.

20 §.

I polisverksamhet, som här avses, få allenast användas av chefen för socialdepartementet godkända gasredskap.

21 §.

Har gasredskap kommit till användning, skall skriftlig rapport därom skyndsamt avgivas till närmaste förman.¹ Har skada uppkommit, skall rapporten genast insändas tjänstevägen i Stockholm till överståthållarämbetet och eljest till länsstyrelsen.

¹ Se not 2 till 8 §.

22 §.

Gasredskap får användas

1. vid häktning eller anhållande av den som innehar eller skäligen kan misstänkas förfoga över vapen;¹
2. för att stilla uppror och upplopp; samt
3. för att omhändertaga sinnessjuk,² som är farlig för annans säkerhet eller eget liv.³

¹ Tager den som skall infångas sin tillflykt till en lokal, där enligt vad som för polismannen är känt vapen finnas, får gasredskap komma till användning.

² Med sinnessjuk förstås envar som uppträder på ett sådant sätt, att det på goda skäl kan antagas, att han på grund av sjukligt sinnestillstånd ej kan bedöma sina gärningar. Ett ingripande mot en dylik person torde i regel alltid komma att ske efter samråd med läkare. Se 52 a § i förslaget till lag om ändring i sinnessjuklagen.

³ Utredningsmännen förutsätta, att gasredskap endast får användas av polismän, som erhållit särskild utbildning i handhavandet av dessa redskap.

Fängsel.

23 §.

Fängsel får användas

1. när häktad ej säkert kan vårdas;¹ samt

2. när kvarhållen eller anhållen eller ock omhändertagen sinnessjuk gör våldsamt motstånd eller söker öva våld mot polisman eller misstänkes att vilja fly.

¹ Detta uttrycksätt överensstämmer med stadgandet i 19 § 21. strafflagens promulgationsförordning.

24 §.

Fängsel får ej användas längre än säkerheten fordrar.

Vid forsling av fängslad person skall allmänheten om möjligt undandragas åsynen av fängslet.¹

¹ Vid transport av fängslad bör tillses, att transporten väcker så liten uppmärksamhet som möjligt. Detta kan ske genom anlitande av ett fängsel som döljes av den fängslades kläder.

Tjänstehund.

25 §.

Polisman¹ äger i tjänsteutövning allenast använda hund som erhållit erforderlig utbildning och av vederbörande polischef godkänts såsom tjänstehund.²

¹ Utredningsmännen förutsätta att endast polisman, vilken utbildats såsom hundförare, tillåtes använda hund i tjänsten.

² En hund, som ej erhållit erforderlig utbildning, kan ofta vara farlig att använda i polistjänsten. Med hänsyn härtill bör icke annan hund vara tillåten än sådan, som utbildats i vakt- och skyddstjänst och efter ådagalagda prov godkänts av polischefen i det distrikt, där den huvudsakligen skall användas. Utredningsmännen förutsätta, att en godkänd polishund även i fortsättningen genom övning bibehålles vid de en gång förvärvade färdigheterna.

Detta stadgande innebär icke något förbud att använda icke vakt- och skyddstjänstutbildad hund såsom spårhund eller — i koppel — såsom följeslagare åt polis- eller vaktman. Utredningsmännen ha endast avsett att reglera de fall då hunden är dresseerad att anfalla.

26 §.

Tjänstehund får användas

1. för att avvärja svårare eller lindrigare våld eller hot om dylikt våld mot polismannen själv eller annan;¹

2. när fånge, häktad, kvarhållen eller anhållen rymmer;

3. när den, som begått brott, varå straffarbete kan följa, och anträffas å bar gärning eller flyende fot, söker genom flykt undkomma polisman, som skall verkställa anhållande; samt

4. för bevakning av fånge, häktad, kvarhållen eller anhållen.

¹ Här avses de nödvärnssituationer varom stadgas i 5 kap. 7 och 10 §§ strafflagen.

Våld mot sak.

27 §.

Är polisman berättigad att bruka våld mot person, äger han jämväl i samband därmed rätt att bruka våld mot sak,¹ därest detta är oundgängligen nödvändigt för att lösa tjänsteuppgiften.

¹ Som exempel på fall vilka utredningsmännen med detta stadgande närmast äsyftat kunna följande nämnas. Därest en fånge för sin flykt begagnar bil, äger polisman beskjuta t. ex. bilens ringar eller bensintank för att få bilen att stanna. Likaså skall polisman vara berättigad att genom vägspärr eller med andra därmed jämförliga medel hejda en flyende bilist eller cyklist, mot vilken man är lagligen berättigad att bruka våld. Har en efterspanad person, mot vilken polisman äger bruka våld, gömt sig i ett skåp, får våld brukas mot föremålet för att gripa personen ifråga. Vidare om en person, som skall anhållas, med ett vapen söker värja sig mot polismannen, äger denne t. ex. genom ett hugg med sabeln slå sönder vapnet.

28 §.

Vid brukande av våld mot sak gäller i tillämpliga delar vad ovan stadgats beträffande våld å person.¹

¹ I första hand komma här i betraktande bestämmelserna i 4—6 §§.

Denna kungörelse träder i kraft den

F ö r s l a g

till

lag om ändring i sinnessjuklagen den 19 september 1929 (nr 321).

Härigenom förordnas, att i sinnessjuklagen den 19 september 1929 skall efter 52 § införas en ny paragraf, betecknad 52 a §, av följande lydelse.

52 a §.

Vid handräckning äger polisman och i förekommande fall militär personal bruka det våld som erfordras för den sinnessjukes omhändertagande.

Det åligger den som skall omhändertaga den sinnessjuke att, därest icke omedelbar fara föreligger för annans personliga säkerhet eller den sjukes eget liv, hos hjälpverksamhetsläkaren inom upptagningsområdet för vederbörande sinnessjukhus inhämta anvisningar och råd för den sjukes omhändertagande och transport.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser som må finnas erforderliga i anledning av vad ovan stadgats.

Denna lag träder i kraft den

F ö r s l a g

till

kungörelse angående användande av militär personal för att upprätthålla allmän ordning och säkerhet.

Härigenom förordnas som följer.

Om militärhandräckning.

1 §.

Är militärhandräckning oundgängligen erforderlig för att stilla uppror eller upplopp eller i övrigt för att upprätthålla allmän ordning, äger Konungen efter därom av vederbörande civilmyndighet gjord framställning förordna, att militär personal därtill skall användas. Är sådan skyndsamhet av nöden, att Konungens beslut om handräckning för dylika ändamål icke utan fara eller större olägenhet kan avvaktas, eller erfordras handräckning för att efterspana, bevaka eller forsla person, som är misstänkt för brott, må militär personal användas på begäran direkt av civilmyndighet.

I första hand bör anlitas för polistjänsten inom försvarsväsendet avsedd fältpolispersonal eller, om sådan ej finnes tillgänglig, annan för uppgiften lämpad personal.

2 §.

Behörig att begära militärhandräckning är Konungens befallningshavande.

Är skyndsamhet av nöden och kan Konungens befallningshavandes medverkan för erhållande av handräckning icke utan fara eller större olägenhet avvaktas, må dock polischefen i orten ävensom landsfogden i vad rör hans tjänstgöringsområde samt statspolisintendenten direkt hos vederbörande militära chef begära handräckning.

3 §.

Begäran om militärhandräckning skall ställas till regementschef eller chef för annat självständigt förlagt truppförband eller till chef för marinen tillhörande fartyg eller, då flera självständigt förlagda truppförband finnas å samma ort, till platsbefälhavaren eller den som eljest är högsta militära chef på stället, vilken i så fall bestämmer ur vilka av de inom orten förlagda truppförbanden handräckningen skall utgå.

4 §.

Uppstår fråga om militärhandräckning bör, då så kan ske, civilmyndigheten, innan handräckningen begäres, samråda med den militära chefen om de åtgärder som äro erforderliga.

Framställning om handräckning bör ske skriftligen eller, då så icke kunnat ske, snarast möjligt bekräftas genom skrivelse till den militära myndighet, hos vilken handräckningen begärts.

Finner sig den militära myndigheten på grund av särskilda omständigheter av militär natur icke kunna lämna den begärda handräckningen, skall myndigheten omedelbart anmäla förhållandet till närmast högre militära myndighet.

5 §.

Utgår militärhandräckning, skall den militära myndigheten härom ofördröjligen insända anmälan tjänstevägen till överbefälhavaren.

Konungens befallningshavande skall, då handräckning begärts, anmäla förhållandet till chefen för socialdepartementet. Har begäran om handräckning gjorts av annan myndighet, skall anmälan härom ofördröjligen göras till Konungens befallningshavande.

Anmälan, varom ovan är stadgat, behöver dock icke ske, då den handräckning som lämnats endast är av ringa omfattning.

6 §.

Vid uppror eller upplopp eller annan händelse, som synes hota den allmänna ordningen, skola å orten varande truppförband eller lämpliga delar därav samlas och vara redo att vid behov utrycka. Civilmyndigheten i orten skall samråda med vederbörande militära chefer rörande de förberedande åtgärder som anses behövlige för upprätthållande av den allmänna ordningen.

Anmälan om de vidtagna åtgärderna skall av den militära myndigheten göras till närmast högre militära myndighet.

7 §.

Då civilmyndigheten härom gör framställning, skall vid uppror eller upplopp efter samråd med civilmyndigheten anordnas patrullering samt bevakning av viktigare platser, verk och inrättningar. För tillträde till anläggning, inrättning, fartyg, luftfartyg eller område, som tillhör försvarsväsendet eller nyttjas av detta eller för dess räkning, skall vederbörande chef i erforderliga fall utfärda skärpta bestämmelser.

8 §.

I de här ovan i 6 och 7 §§ omförmälda fall skall skarp ammunition hållas i beredskap för eller utdelas till vakter samt patruller och avdelningar, som på civilmyndighets begäran utsändas för ordningens upprätthållande.

9 §.

Det åligger civilmyndigheten att meddela den militära chefen den uppgift som skall lösas samt, därest våld erfordras för uppgiftens lösande, lämna honom anvisningar angående det våld som av den militära personalen får användas. I övrigt gäller för den militära personalen i tillämpliga delar vad härom finnes stadgat i kungörelsen angående polismanns rätt att bruka våld.

Civilmyndigheten skall kvarstanna i den militära chefens närhet, så länge detta anses behöfligt.

Om militär personals förhållande i andra fall.

10 §.

Iakttager militär post, vakt, patrull eller annan för bevakning särskilt utställd eller utsänd avdelning, att genom oljud eller oväsande eller på annat sätt den allmänna ordningen störes, skall underrättelse härom ofördröjligen lämnas till polismyndigheten i orten.

Stör någon på sätt i första stycket sägs den allmänna ordningen i närheten av post- eller vaktställe eller marinen tillhörande fartyg, skall vaktens eller fartygets chef, därest det finnes nödigt för ordningens upprätthållande och civil polisman ej finnes tillstädes, taga ordningsstöraren i förvar samt göra sig underrättad om närvarande vittnens namn och hemvist.

Inom militärt övningsområde samt i läger eller kvarter eller eljest vid trupp äger militär chef även i andra fall än nyss sagts sörja för upprätthållande av ordningen. För sådant ändamål må den som uppträder berusad eller stör ordningen avlägsnas. I trängande fall må ock sådan person tagas i förvar såsom i andra stycket sägs.

11 §.

Anträffas någon som begått brott å bar gärning eller flyende fot i närheten av militär post eller vakt eller påträffas han av patrull eller annan för bevakning särskilt utställd eller utsänd avdelning eller av militär polisman i tjänstetövning, och äro omständigheterna sådana, att den brottslige jämlikt 19 § 10. förordningen den 16 februari 1864 om nya strafflagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall må av en var gripas, åligger det posten eller chefen för vakten, patrullen eller avdelningen eller den militära polismanen att, därest civil polisman ej finnes tillstädes, taga den brottslige i förvar samt göra sig underrättad om närvarande vittnens namn och hemvist.

12 §.

Därest militär post, vakt, patrull eller annan för bevakning särskilt utställd eller utsänd avdelning eller någon, som tillhör sådan avdelning, under tjänstetövning utsättes för våld eller förolämpning, äger posten eller vederbörande chef att, därest civil polisman ej finnes tillstädes, taga den felande i förvar.

13 §.

Har någon enligt 10, 11 eller 12 § tagits i förvar och äro ej omständigheterna sådana, att häktning kan äga rum, må han ej kvarhållas längre än till dess han uppgivit namn och hemvist. Undandrager han sig lämna sådan uppgift eller förekommer skäligen anledning att antaga, att uppgift, som han lämnat, är oriktig, må han dock hållas i förvar, till dess tillförlitlig upplysning i nämnda hänseende vunnits.

Där civil person tagits i förvar och icke lösgives enligt vad i första stycket sägs, skall vederbörande chef ofördröjligen hos polismyndigheten i orten göra framställning om att han måtte avhämtas eller ock själv överlämna honom till polismyndigheten.

14 §.

Angående det våld militär post, vakt, patrull eller annan för bevakning särskilt utställd eller utsänd avdelning eller militär polisman i tjänsteutövning äger bruka gäller i tillämpliga delar vad härom finnes stadgat i kungörelsen angående polismans rätt att bruka våld.

15 §.

De närmare föreskrifter, som må anses erforderliga för tillämpning av de i denna kungörelse givna bestämmelserna, utfärdas av överbefälhavaren eller, efter dennes bemyndigande, underlydande chef.

Denna kungörelse träder i kraft den

Genom kungörelsen upphävas förordningen den 31 december 1915 (nr 585) angående användande av militär personal till upprätthållande av allmän ordning samt för eldsläckning och andra dylika ändamål samt kungörelsen den 9 maj 1916 (nr 149) angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m.

F ö r s l a g

till

kungörelse angående användande av militär personal för att avvärja överhängande fara för liv eller egendom samt för eldsläckning.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Är militärhandräckning oundgängligen erforderlig för att avvärja överhängande fara för liv eller egendom eller för att släcka mera betydande brand, må militär personal därtill användas på begäran av civilmyndighet.

Har å viss ort biträde vid eldsläckning blivit av kronan utfäst, gäller vad därom för sådant fall särskilt föreskrivits.

Denna kungörelse avser icke användande av militär personal på förordnande av Konungen efter därom av civilmyndighet gjord framställning.

2 §.

Behörig att begära militärhandräckning är Konungens befallningshavande, landsfogden i vad rör hans tjänstgöringsområde samt polischefen i orten.

3 §.

Begäran om militärhandräckning skall ställas till regementschef eller chef för annat självständigt förlagt truppförband eller till chef för marinen tillhörande fartyg eller, då flera självständigt förlagda truppförband finnas å samma ort, till platsbefälhavaren eller den som eljest är högsta militära chef på stället, vilken i så fall bestämmer ur vilka av de inom orten förlagda truppförbanden handräckningen skall utgå.

4 §.

Uppstår fråga om militärhandräckning bör, då så kan ske, civilmyndigheten, innan handräckningen begäres, samråda med den militära chefen om de åtgärder som äro erforderliga.

Framställning om handräckning bör ske skriftligen eller, då så icke kunnat ske, snarast möjligt bekräftas genom skrivelse till den militära myndighet, hos vilken handräckningen begärts.

Finner sig den militära myndigheten på grund av särskilda omständigheter av militär natur icke kunna lämna den begärda handräckningen, skall myndigheten omedelbart anmäla förhållandet till närmast högre militära myndighet.

5 §.

Utgår militärhandräckning, skall den militära myndigheten härom ofördröjligen insända anmälan tjänstevägen till överbefälhavaren.

Konungens befallningshavande skall, då handräckning begärts, anmäla förhållandet till chefen för socialdepartementet. Har begäran om handräckning gjorts av annan myndighet, skall anmälan härom ofördröjligen göras till Konungens befallningshavande.

Anmälan, varom ovan är stadgat, behöver dock icke ske, då den handräckning som lämnats endast är av ringa omfattning.

6 §.

Göres framställning om biträde vid släckning av mera betydande brand av annan myndighet än den som enligt 2 § därtill är behörig eller av enskild person, får sådant biträde lämnas, om vederbörande antingen genom på förhand gjord eller vid tillfället lämnad utfästelse förbundit sig gottgöra skada eller förlust å persedlar och materiel samt övriga kostnader, som kunna uppstå vid lämnande av sådant biträde, eller, där dylik utfästelse ej lämpligen kan erhållas, den militära chefen finner det vara oundgängligen erforderligt att militärhandräckning lämnas.

Lämnas handräckning i nu angivna fall, skola i övrigt de i 3, 4 och 5 §§ här ovan givna föreskrifterna i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

7 §.

Lakttager post, vakt, patrull eller annan för bevakning särskilt utställd eller utsänd avdelning av krigsmakten, att överhängande fara för liv eller egendom eller eldfara är å färde, skall underrättelse härom ofördröjligen lämnas polismyndigheten i orten och, då fråga är om eldfara, även brandkår.

Denna kungörelse träder i kraft den

Förslag

till

lag om polisens ställning i krig.

Härigenom förordnas som följer.

Vid krig skall polisen i den omfattning och i de hänseenden som Konungen bestämmer tillhöra krigsmakten.

Denna lag träder i kraft den

Av domstolarna i första instans åren 1931—1940 för vissa brott mot offentlig myndighet dömda personer.

Å r	Strafflagen 10: 1—3, 5					Strafflagen 10: 6			
	Samtliga dömda	Dömda till			Summa	Samtliga dömda	Dömda till		Summa
		böter	fängelse	straffarbete			böter	fängelse	
1931.....	888	590	194	82	866	2 002	1 713	26	1 739
32.....	796	489	190	93	772	1 880	1 622	25	1 647
33.....	873	602	179	73	854	1 824	1 549	26	1 575
34.....	833	520	195	71	786	1 971	1 715	35	1 750
35.....	809	432	217	54	703	1 689	1 532	23	1 555
36.....	752	469	157	51	677	1 671	1 487	27	1 514
37.....	799	475	164	50	689	1 679	1 504	28	1 532
38.....	770	500	154	44	698	1 636	1 476	18	1 494
39.....	823	549	197	57	803	1 832	1 518	18	1 536
40.....	696	463	148 ¹	52	663	1 633	1 330	26 ²	1 356

¹ Därav 4 dömda till ungdomsfängelse. — ² Därav 1 dömd till ungdomsfängelse och 1 till tvångsuppfostran.

Anm. Vid kombinerad fördelning av de sakfälda efter brott och straff redovisas personen för fall av brottskonkurrens vid det svåraste brottet. Härav blir en följd, att samtliga efter ett visst lagrum dömda personer icke kunna fördelas efter ådömt straff.

F ö r s l a g
till
plan för polispersonalens utbildning i pistolskjutning.

Övning n:r	U t f ö r a n d e	Ford- ringar	Unge- färligt antal timmar
1	Vapenkännedom, vapenvård m. m.....		3
2	10 skott mot pistoltavla på 20 m. Sittande vid bord med säckstöd		1
3	8 skott mot pistoltavla på 20 m. Stående. Tid 1 minut	40 p	1
4 a	8 skott mot pistoltavla på 25 m. Stående. Tid 1 minut	40 p	1
4 b	Samma övning mot 1/1-fig. i front. Tid 30 sek.	5 tr	1
5	8 skott fördelade på 2 magasin mot pistoltavla på 25 m. Stående. Tid 1 minut.]	45 p	1
6	8 skott mot 1/3-fig. på 25 m. Liggande. Tid 1 minut	6 tr	1
7	8 skott mot 1/1-fig. i front på 40 m. Stående	6 tr	1
8	8 skott mot 1/3-fig. som visas 8 gånger, 3 sek. varje gång. Av- stånd 20 m. Stående.	5 tr	1
9 a	Så många skott som medhennes mot 1/1-fig. i sidled som rör sig i vanlig marschhastighet 10 m i sidled. Avstånd 15 m. Stående	2 tr	1
9 b	Samma övning på 20 m	2 tr	1
10	8 skott mot 1/1-fig. på 10 m. Stående med pistolen vid höften	3 tr	1
11	Högst 8 skott mot 2 st. 1/1-fig. med minst 1 m. lucka. Avstånd 20 m. Stående. Tid 10 sek. Båda fig. skola träffas.	4 tr	1
12	8 skott mot pistoltavla på 25 m. Stående. Tid 1 minut	50 p	1
13	8 skott mot 1/1- och 1/3-fig. på 25 m. Tid 30 sek. Övningen börjar på 30 m med pistolen i hölster eller ficka och ett fyllt magasin i vänstra handen. På kommandoordet eld rycker skytten fram till 25 m och börjar eldgivningen. Under framryckningen eller vid framkomsten till skjutstationen skall magasinet isättas och en patron framföras.	5 tr ¹	1

¹ Träff i fig. 5 p. Om båda fig. träffas tillkommer 5 poäng.

Anm.: Stödhand ej tillåten utom i övningarna 2 och 6.
Minst två fältskjutningar anordnas, varvid lägen som kunna tänkas förekomma i
polistjänsten framställas.
Ammunitionsåtgång för skjututbildningen beräknas till 300 patroner per skytt,
härin inberäknat provskott och omskjutningar.

I N N E H Å L L.

Skrivelse till statsrådet och chefen för justitiedepartementet	Sid. 3
--	-----------

Motiv.

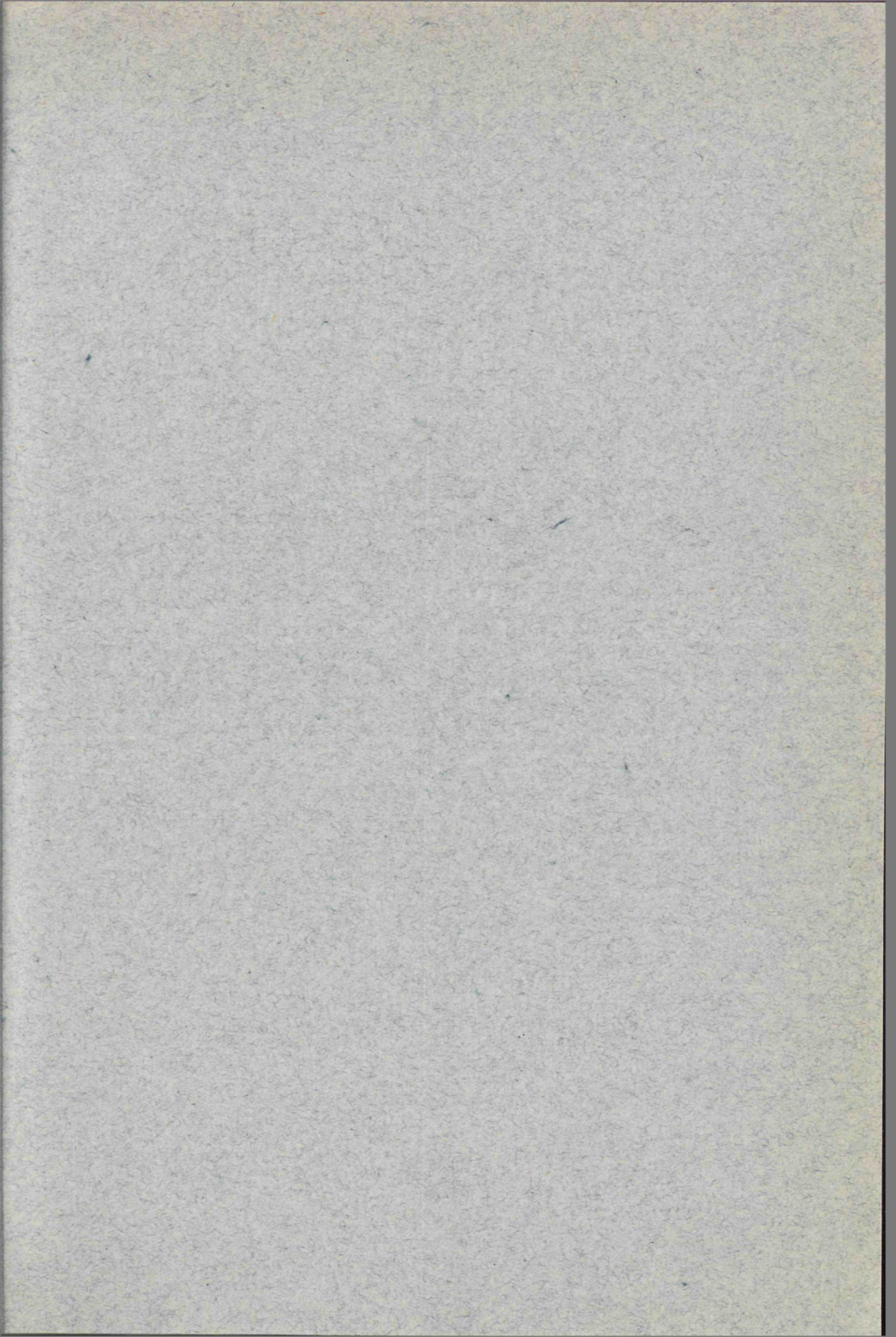
I. Utredningens omfattning	5
II. Gällande bestämmelser	8
III. Polismyndigheternas synpunkter på utredningen	13
IV. Utländsk rätt	25
Danmark s. 25; Finland s. 28; Schweiz s. 30; England s. 33; Skottland s. 33.	
V. Behovet av författningsbestämmelser	35
VI. Huvudlinjer i förslaget	40
VII. Polisens ställning i krig	48

Författningsförslag.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 5 kap. 8 § strafflagen	53
Förslag till kungörelse angående polismans rätt att bruka våld	54
Förslag till lag om ändring i sinnessjuklagen den 19 september 1929 (nr 321)	63
Förslag till kungörelse angående användande av militär personal för att upprätthålla allmän ordning och säkerhet	64
Förslag till kungörelse angående användande av militär personal för att avvärja överhängande fara för liv eller egendom samt för eldsläckning	68
Förslag till lag om polisens ställning i krig	69

Bilagor.

Bil. I. Av domstolarna i första instans åren 1931—1940 för vissa brott mot offentlig myndighet dömda personer	70
Bil. II. Förslag till plan för polispersonalens utbildning i pistolskjutning	71

Statens offentliga utredningar 1942

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvärd.

- Strafflagberedningens promemoria med förslag till lag om eftergift av åtal mot minderåriga m. m. [28]
Betänkande med förslag till skärpt bestraffning av falskdeklaration m. m. [31]
Lagrådets utlåtande över lagberedningens förslag till lag om aktiebolag m. m. [47]
Betänkande med förslag rörande fri rättegång. [50]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

- 1938 års pensionssakkunniga. Betänkande med förslag till tjänste- och familjepensionsreglementen för arbetare i statens tjänst. [8]
1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till folkskolans avlösningsreglemente m. m. [9]
Beskattningsorganisationsakkunnigas betänkande med förslag till ändrad organisation av kammarrätten. [18]
1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till avlösningsreglemente för de högre kommunala skolorna. [26]
Betänkande ang. revision av tjänsteförteckningen i vad avser allmänna civilförvaltningen. Del 2. Byråchefs- och rådstjänster m. m. [30] Del 3. Tjänstebemärkingar. Tjänsteförteckningens uppställning. [46]
Förslag rörande tillämpningsföreskrifter till lagen med särskilda bestämmelser ang. stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m. [42]
Beskattningsorganisationsakkunnigas betänkande med förslag till ändrad organisation av beskattningsnämnderna och förstärkning av landskontorens arbetskraft m. m. [49]

Kommunalförvaltning.

- Stadsplaneutredningen 1942. 1. Förslag till åtgärder för snabbare handläggning av stadsplane- och tomtindelingsärenden m. m. [27]

Statens och kommunernas finansväsen.

- Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om begränsning av vinstutdelning från aktiebolag. [2]
Betänkande med förslag till främjande av utskyldsbetalning genom erkända skatteförmedlingskassor. [21]
Kommunalskatteberedningen. Betänkande med förslag till omläggning av den kommunala beskattningen m. m. Del 1. Den kommunala beskattningen. [34] Del 2. Inkomstbeskattningen av skogsbruk. [35]
Betänkande med förslag rörande åtgärder för främjande av sjöfolkets utskyldsbetalning. [37]
Betänkande med förslag till förordning om värdestegringskatt å fastighet. [39]
Betänkande ang. finansstatistikens effektivisering. [48]
Promemoria ang. förutsättningarna för och verkningarna av en engångskatt å förmögenhet i Sverige. [52]

Politi.

- Betänkande med förslag till brandlag och brandstadga m. m. [10]
Betänkande med förslag ang. innebörden av begreppet polismyndighet i olika författningar m. m. [40]
Betänkande med förslag till samordning av polisradioväsendet i riket. [51]
Utredning ang. frågan om polismans rätt att bruka våld m. m. [54]

Nationalekonomi och socialpolitik.

- Promemoria rörande bostadsförsörjningen. [3]
Promemoria ang. hyresreglering. [14]
Betänkande med utredning och förslag ang. semester för husmödrar. [19]
Utredning ang. värmekostnaden i hyreshus. [20]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 2. Tiden juli 1940—juni 1941. [25]

- Socialvårdskommitténs betänkande. 4. Förslag till ändrad bidragsförsökslag m. m. [29] 5. Statistisk undersökning ang. barnhemmen. [45]

Hälsa- och sjukvård.

- De yngre sjukhusläkarnas avlösnings-, arbets- och bostadsförhållanden. [4]
Betänkande med utredning och förslag ang. barnmorskevisendet. [17]
Förslag till ny lag om behörighet att utöva läkarkonsten m. m. [22]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

- Promemoria med förslag till utvidgad vanhävdslagstiftning. [5]
Betänkande med förslag ang. hushållningssällskapens organisation och verksamhet m. m. [32]
Betänkande ang. jordbrukets byggnadskostnader. [38]
Betänkande ang. åtgärder till stöd för de renskötande lapparna m. m. [41]
Betänkande med förslag rörande veterinärinrättningen i Skara framtida användning. [43]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk. Industri.

- Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 1. Allmänna uppgifter ang. den tekniskt-vetenskapliga forskningsverksamhetens nuvarande läge m. m. — Allmänna synpunkter rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningen. — Erforderliga åtgärder för den tekniskt-vetenskapliga forskningens främjande och statens medverkan därvid. [6] 2. Förslag till åtgärder för främjande av den tekniskt-vetenskapliga forskningen på byggnadsområdet. [7] 3. Förslag till åtgärder för skogsproduktforskningens ordnande. [12]
Tillägg nr 1 till statliga cement- och betongbestämmelser av år 1934. [44]

Handel och sjöfart.

- Promemoria med förslag ang. registreringen av landets företagare m. m. [23]
Betänkande med förslag till ordnande av statens isbrytningsverksamhet. [53]
Betänkande med utredning och förslag ang. förbättrad pensionering för sjöfolk. [55]

Kommunikationsväsen.

- Betänkande och förslag ang. förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Del 4. Järnvägsstyrelsen. [13]
Betänkande ang. bilregistrering m. m. [24]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

- Betänkande med utredning och förslag ang. betygssättningen i folkskolan. [11]
Betänkande med förslag rörande ändring av gällande bestämmelser i fråga om prästutbildningen. [33]
Betänkande med förslag rörande statligt stöd åt svensk filmproduktion. [36]

Försvarsväsen.

- Betänkande med förslag till plan för organisationsarbetet inom försvarsväsendet. [1]
Betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga. [15]
Betänkande med förslag rörande den centrala förvaltningsverksamheten inom försvarsväsendet. [16]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.